

21ste VERGADERING. — 5 JUNI 1902.

43. Regel. van de bev., het ontslag, het op non-activiteit en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zee- en landmacht.

21ste VERGADERING.

VERGADERING VAN DONDERDAG 5 JUNI 1902.

(GEOPEND TE 11 UREN.)

Ingekomen: 1°. berichten van leden; 2°. missive van den directeur van het Kabinet der Koningin. — Behandeling van onderscheidene wetsontwerpen.

Voorzitter: de heer Schimmelpenninck van der Oije.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 40 leden, te weten de heeren:

Michiels van Kessenich, van den Biesen, Reekers, Cremers, 's Jacob, Nebbens Sterling, van Boneval Faure, van Welderen Rengers, van Velzen, van Asch van Wijk, Godin de Beaufort, van Lier, Coenen, Geertsema, Dijkmeester, Pijnacker Hordijk, van Zinnicq Bergmann, Prinzen, Merkelbach, Alberda van Ekenstein, Gleichman, van Alphen, Nijssingh, Laan, Hovy, Fennema, Breebaart, van der Does de Willebois, Bosch van Drakestein, de Jong, van Basten Batenburg, Regout, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Vlieland Hein, Kist, van Nierop, Sassen, Bevers en Bultman,

en de heeren Ministers van Marine, van Oorlog, van Justitie en van Financiën.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter deelt mede dat zijn ingekomen:

1°. berichten van de heeren Welt en 't Hooft, dat zij verhinderd zijn de vergadering bij te wonen.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen;

2°. een missive van den directeur van het Kabinet der Koningin, houdende mededeeling van de bekrachtiging door H. M. de Koningin van het ontwerp van wet tot wijziging van enkele artikelen in het Wetboek van Strafrecht, benevens verdere voorzieningen in verband met de wet van 6 Februari 1901 (*Staatsblad* n°. 62), betreffende de vaderlijke macht en de voogdij, door de Eerste Kamer aangenomen in hare vergadering van 30 April jl.

Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van de volgende wetsontwerpen:

I. Tot regeling van:

1°. DE BEVORDERING, HET ONTSLAG EN HET OP PENSIOEN STELLEN DER MILITAIRE OFFICIEREN BIJ DE ZEEMACHT, LA. A;

2°. DE BEVORDERING, HET ONTSLAG, HET OP NON-ACTIVITEIT EN HET OP PENSIOEN STELLEN DER MILITAIRE OFFICIEREN BIJ DE LANDMACHT, LA. B;

3°. DE MILITAIRE PENSIOENEN BIJ DE ZEEMACHT, LA. C:

4°. DE MILITAIRE PENSIOENEN BIJ DE LANDMACHT, LA. D. (43).

De Voorzitter: Mijne Heeren! In aanmerking nemende de connexiteit van deze wetsontwerpen, groepsgewijze LA. A en B en LA. C en D, heb ik de eer in overweging te geven die wetsontwerpen ook groepsgewijze te behandelen; dus de wetsontwerpen A en B gezamenlijk en C en D gezamenlijk; met dien verstande, dat naar de volgorde van ons Voorloopig Verslag en Eindverslag, eerst gelegenheid zal zijn tot het houden van algemeene beschouwingen over de vier wetsontwerpen gezamenlijk, daarna tot behandeling der artikelen van elke groep, om vervolgens over elk wetsontwerp afzonderlijk te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Over de wetsontwerpen wordt geen algemeene beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over de WETSONTWERPEN TOT REGELING VAN DE BEVORDERING, ENZ. DER MILITAIRE OFFICIEREN BIJ DE ZEE- EN LANDMACHT.

De heer van Alphen: Mijnheer de Voorzitter! De nu aan ons oordeel onderworpen 4 wetsontwerpen worden door mij met ingenomenheid begroet en voornamelijk die betreffende de militaire pensioenen, omdat ze belangrijke verbetering zullen brengen in de nu daarvoor geldende bepalingen, die vooral voor de militairen beneden den rang van officier gebrekkig en onvolledig zijn.

Bij de bespreking van het wetsontwerp B, dat door u, Mijnheer de Voorzitter, ook hier het eerste aan de orde is gesteld, wil ik reeds dadelijk verklaren, dat ik geen voorstander ben van een ruime toepassing van bevordering bij keuze. In theorie moge het schoon klinken om de verdienstelijkste officieren op den voorgrond te brengen, in de practijk zal men daarbij stuiten op tal van moeilijkheden. Zoowel bij de landmacht als bij de zeemacht komen alleen voor bevordering in aanmerking officieren, welke geschikt zijn voor den hooger rang; ongeschikten worden gepasseerd, en ik acht het hoogst moeilijk om de beoordeeling van geschiktheid of meerdere geschiktheid zóó juist te doen geschieden, dat de daárop gebaseerde promotie bij keuze, van enkelen, geen ontmoediging of ontevredenheid zal baren bij het geheele korps of bij tal van officieren, wat natuurlijk terugwerkt op den geest bij de minderen en in het belang van den dienst zeer ongewenscht en nadeelig zou zijn. Bovendien is men volstrekt niet zeker, dat die uitverkorenen ook bij oorlog het meest zullen uitblinken en daár komt het ten slotte toch vooral op aan.

Ik voor mij zou de bevordering bij keuze alleen willen behouden voor de vlag- en generaal-officieren, voor den hoogsten rang in de overige dienstvakken, en voor militairen die zich onderscheiden door een schitterend wapenfeit of uitstekende militaire daad. De opinies der opvolgende Ministers bleken over die promotie bij keuze ook zéér uiteen te loopen en het deed mij groot genoegen dat ze, voor de 1ste-luitenanten bij het leger en bij de marine, ook voor bevordering tot kapitein-luitenant en kapitein ter zee facultatief is gelaten. Ofschoon bij de landmacht bevordering bij keuze, boven den rang van kapitein, is voorgeschreven, schijnt men zich ook daar in de practijk, en naar mijn gevoelen te recht, meer te hebben bepaald tot voorbijgaan der ongeschikten. De Ministers van Oorlog en Marine verklaarden slechts in zeer bijzondere gevallen voordrachten tot bevordering bij keuze te zullen doen. Ik hoop, dat hun opvolgers daarover eveneens zullen denken en dat ze tot de groote uitzonderingen zullen blijven behooren. Naar mijn bescheiden oordeel is er anders veel kans, dat die promotie bij keuze eer schadelijk dan doelmatig zal blijken. Noodig kan men ze zeker niet noemen, want in mijn langen diensttijd zag ik bij de marine nimmer Ministers van die bevoegdheid gebruik maken.

De amendementen in de andere Kamer, bij art. 39 van dit wetsontwerp B (vroeger art. 38) voorgesteld op 2, sub a, en op de lezing van het tweede lid, betreffende 2, sub c, zag ik met leedwezen intrekken, omdat ze, zoowel door den Minister van Oorlog als door den Minister van Marine, ernstig bestreden waren en er dus bitter weinig kans bestond om ze te zien aannemen.

43. Regel, van de bev., het ontslag, het op non-activiteit en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zee- en landmacht.

De bedoeling van het amendement op sub *a* was om bij niet op verzoek pensionneeren van officieren wegens langdurigen dienst, in deze wet daarbij op te nemen de bepaling, dat ze den leeftijd van 55 jaar moesten bereikt hebben, evenals bij eigen verzoek om pensioen volgens art. 3 der wet D, waarin ik voor mij geen verandering zou gewenscht hebben.

Bij het amendement betreffende sub *c*, het pensionneeren van een officier die 55 jaar oud is, en in verband met dien leeftijd niet meer ten volle geschikt wordt geacht voor den dienst, wenschte men die ongeschiktheid te doen constateeren door een commissie van opper- of hoofdofficieren.

Een en ander kwam ook mij wenschelijk voor, zoowel bij de landmacht als bij de marine (art. 28, 2a en *c*), waar echter 50-jarige leeftijd bepaald is.

De Ministers voerden tegen het amendement sub *a* aan, dat die officieren met een goed pensioen den dienst verlieten, maar het genieten daarvan kan hun nu eigendunkelijk te eerder worden vergald, naarmate zij méér diensten hebben gepresteerd in de tropen, terwijl bij werkelijke ongeschiktheid de bepalingen in art. 39 en 28 sub *d* toch reeds voor de hand liggen.

Tegen het amendement betreffende sub *c* grondten de Ministers hun bezwaar op de bewering, dat een commissie die ongeschiktheid niet zou kunnen constateeren. Mij dunkt, dat een commissie van opper- of hoofdofficieren daartoe even goed bij machte zou zijn als de betrokken Ministers, en dat het dus niet aangaat om, op dien grond, aan de officieren waarborg tegen eenzijdige beoordeeling te onthouden. Dat een commissie van opper- of hoofdofficieren geen rekening zou houden met de belangen van den dienst en ongeschikte officieren daarin zou handhaven, behoeft men toch waarlijk evenmin te vreezen als in het geval genoemd sub *d* van dit zelfde artikel. Het verwonderde mij dan ook dat beide Ministers zoo ernstig opkwamen tegen die amendementen, terwijl zij, en ook naar mijn oordeel zeer te recht, aan officieren die voor niet eervol ontslag in aanmerking komen, zulke flinke waarborgen gaven voor onpartijdige beoordeeling.

Wat uitsluitend de zeemacht betreft. Mijnheer de Voorzitter, heb ik over het wetsontwerp A nog enkele opmerkingen.

Over het op non-activiteit stellen der zee-officieren, buiten eigen verzoek, heb ik hier reeds meermalen gesproken. Die non-activiteit gaat gepaard met belangrijke vermindering van traktement, is door geenerlei bepaling beperkt of geregeld, en kan soms lang duren. Zij bestaat bij geen der andere wapens, maar uitsluitend bij de zeemacht, wat ik ongewenscht en niet billijk vind. — De Minister van Marine deelt niet alleen mijn gevoelen, maar is zelfs overtuigd dat men zal moeten komen tot opheffing van die gedwongene non-activiteit. Het bevreemt en spijt mij dan ook, dat Zijn Excellentie geen voorstellen deed, of besloot om deze, zooals de Minister het noemde, huishoudelijke marine-maatregel, die in zoo menig marine-huishouden ongerief brengt, te doen vervallen.

In art. 10 van dit wetsontwerp had ik zeer wenschelijk geacht de bepaling op te nemen, dat een kapitein ter zee niet kan worden bevorderd tot schout-bij-nacht, tenzij hij in dien rang, of in den naast voorgaanden rang, minstens 6 maanden *buitenwaarts* een schip had gecommandeerd, en dat een schout-bij-nacht niet zou worden benoemd tot vice-admiraal, indien hij in dezen, of den naast voorgaanden rang, niet gedurende een half jaar of minstens 3 maanden het bevel had gevoerd over een divisie.

Eerst bij het commandeeren van een schip in zee komt een bevelhebber geheel tot zijn recht. Dan is hij, in waarheid, zelfstandig, verantwoordelijk commandant en in de gelegenheid om te toonen dat hij daarvoor ten volle berekend is, in alle omstandigheden en bij alle zeemanswederwaardigheden. Nu zou het kunnen voorkomen, dat een vice-admiraal nimmer het bevel had gevoerd over een schip in zee, of over een divisie, wat toch waarlijk niet aangaat. Naar mijn oordeel was er geen bezwaar, om die door mij gewenschte en waarlijk matige eischen in deze wet op te nemen. Op het Departement van Marine weet men zeer goed welke der oudste kapiteins ter zee in aanmerking komen voor de hoogste rangen, en de gelegenheid zal zeker niet ontbreken, om door die kolonels 6 maanden *buitenwaarts*, hetzij in Europa, hetzij in Oost- of West-Indië, een schip te laten commandeeren, wanneer zij dit niet reeds deden als overste. Mocht het voor een enkele hunner niet wel mogelijk

geweest zijn om ook gedurende 6 maanden een divisie aan te voeren, dan kan men dien kolonel, na zijn bevordering tot schout-bij-nacht, zonder bezwaar het bevel opdragen over een divisie bij de zomeroefeningen. Met het oog daarop noemde ik dan ook 3 maanden als minimum.

Om flink te manoeuvreeren met verscheidene schepen is even zeer oefening noodig als om goed om te gaan met eigen bodem, en om een eskader of een divisie, tegenover den vijand, goed te kunnen aanvoeren en leiden, is het zeker gewenscht dit vroeger eens te hebben gedaan, in minder moeilijke omstandigheden en in minder gewichtige oogenblikken.

Het gaat waarlijk niet aan om hier bedenkingen tegen vol-
doen aan te stellen eischen zoo zwaar te doen wegen, want het geldt een zaak van het allerhoogste belang, dat is: het waarborgen van goede bevelvoering over onze schepen en eskaders, ook in tijden van oorlog. Lang niet alle zee-officieren klimmen op tot de hoogste rangen, en het is dus niet meer dan billijk, om voor hen die daartoe worden uitverkoren, eischen te stellen, die de toekenning van dat voorrecht ten volle wettigen.

Wel verklaarde deze Minister, dat er steeds naar gestreefd wordt, en dat hij zal doen wat in zijn vermogen is, om de kapiteins-ter-zee en schouten-bij-nacht aan deze eischen te laten voldoen, maar dat geeft geen waarborg voor later bij zijn opvolgers. Daarom had ik het zoo wenschelijk, of liever noodig, geacht om ze in dit wetsontwerp op te nemen.

In art. 14 had ik gaarne zien bepalen, dat de officieren van administratie der 2de klasse, vóór hun bevordering, bij een af te leggen examen, blijk moesten geven, dat zij zich met vrucht bleven toeleggen op vermeerdering hunner rechtskennis, en de noodige bekwaamheid hadden om op te treden bij commissies tot het nemen van informatie en als secretaris of fiscaal in krijgsraden. Nu zegt de Minister, dat de officieren van administratie 2de klasse in den regel vrijwel gelijken werkkring hebben als die der 1ste klasse. Ik ontken dat niet, maar vind daarin een reden te meer, om een aansporing tot ijveren om hun rechtskennis te vermeerderen voor de officieren van administratie der 2de klasse wenschelijk te achten, ten einde ze te eerder berekend te doen zijn voor alle diensten, dus ook voor hun gewichtige functiën bij krijgsraden.

Voor de bevordering der officieren-machinist 2de klasse ware het, naar mijn oordeel, rationeel geweest, in art. 15 de voorwaarde te stellen dat zij, minstens gedurende een jaar, moesten hebben gediend en in alle opzichten hebben voldaan als chef der machinekamer op een der moderne kruisers of pantserschepen. Daarvoor zijn zij toch bestemd en aangewezen en gedurende de zes jaren dat zij in dien rang moeten dienen, zal hun de gelegenheid daartoe zeker niet ontbreken.

De Minister wijst op de diensten bij het etablissement te Soerabaja, maar tegen *tijdelijke* vervanging van de officieren-machinist die daar gedetacheerd zijn, zou alleen eenige bedenking kunnen rijzen voor den oudste hunner, die aan het hoofd staat van de afdeling Stoomwerktuigen dier inrichting. Maar ook voor dien enkelen officier-machinist blijft, zelfs bij volle 5 jaar detacheeren te Soerabaja, wat zeker niet onvermijdelijk of noodzakelijk is, nog altijd een jaar beschikbaar om aan die bepaling te kunnen voldoen.

Naar mijn bescheiden oordeel, kon deze rationeele eisch dus ook, zonder bezwaar, in deze wet zijn opgenomen.

De heer van Boneval Faure: Ik heb tegen deze wetsontwerpen geen bedenkingen, althans geen van dien aard dat ik mij niet onbezwaard zou gevoelen, daaraan mijn stem te geven.

Ik wensch slechts een enkel punt te bespreken dat de uitvoering van deze wetten betreft. Ik acht mij verplicht daaromtrent eenige opmerkingen te maken, welke ik in de overweging van den tot uitvoering geroepen Minister meen te mogen aanbevelen.

Ik heb daarbij het oog op de bepaling van art. 9 van het ontwerp B, ook in verband met de daarover in de andere Kamer gevoerde beraadslagingen.

Art. 9 laat aan eenvoudigheid en duidelijkheid niets te wenschen over. „Om voor bevordering in aanmerking te komen” enz. Ook is die bepaling volkomen gerechtvaardigd. Wat kan men minder eischen dan hier wordt gevorderd? Ook ligt het voor de hand, gelijk het in de bestaande voorschriften tot uitvoering van deze bepaling wordt uitgewerkt, dat het oordeel, over al of niet-

43. Regel, van de bev., het ontslag, het op non-activiteit en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zee- en landmacht.

voldoening aan de gestelde eischen, in de eerste en voornaamste plaats aan den hooger geplaatsten officier over den onder hem in lagere rang geplaatsten worde opgedragen. Maar daardoor wordt die hoogst eenvoudige en rechtvaardige bepaling, een bepaling van het hoogste gewicht — om dit te doen uitkomen behoef ik alleen hierop te wijzen —, dat het lot, de geheele toekomst van den officier in lagere rang geplaatst van het oordeel der hooger geplaatsten afhankelijk is. Die hooger geplaatste kan bezielde zijn met den besten wil om rechtvaardig te zijn en om zijn oordeel niet dan door juiste gegevens te bepalen; men moge dit zelfs als regel durven aannemen, wie is er die altijd en in ieder geval gewapend is tegen vooroordeel of vooringenomenheid; wie is er die weet altijd op de juiste wijze de betrouwbaarheid der gegevens waarop hij oordeelt, te waardeeren? Loopt niet ieder, in welken stand der maatschappij hij geplaatst zij, die tot de oordeelvelling over anderen, krachtens de betrekking die hij bekleedt, geroepen is, te grooter gevaar om daarin te falen, naarmate er in het algemeen maatschappelijk verkeer lichtvaardiger over de handelingen, de geschiktheid en het karakter van anderen geoordeeld wordt? Is men niet in het algemeen bij een ongunstig oordeel, zonder veel nadenken, gereed met deze even oppervlakkige als onrechtvaardige bewijsvoering: het kan wel zoo zijn, het zal wel zoo zijn, het is zoo? Levende in de maatschappij onttrekt ook een rechtvaardige zich niet gemakkelijk aan haren invloed, waar hij ambtshalve tot oordeelen geroepen wordt, al zijn de gevolgen van het door hem uit te spreken oordeel zooveel gewichtiger.

Waar nu in den Staat voor de behoorlijke bezetting en regeling der betrekkingen in eenig dienstvak de zoo leerrijke vermaning: „oordeelt niet opdat gij niet geoordeeld wordt” niet kan worden toegepast, waar men wel gedwongen is om den een met het oordeel over den ander, den hooger geplaatsten met dat over den lagere te belasten, daar moeten zoo groot mogelijke waarborgen worden gesteld dat naar een juist maatstaf en op betrouwbare gegevens worde geoordeeld, daar behoort hij die tot oordeelen is geroepen rekenschap te geven van zijn oordeel, daar moet den beoordeelde gelegenheid gegeven worden tot beklag of verweer en moeten voor hem waarborgen bestaan dat op zijn klacht op zijn verweer wordt recht gedaan.

Dat de beoordeeling zelf op eenige in den vorm behoorlijke wijze wordt geconstateerd en in schrift gebracht, daartoe strekt bij de officieren het voorschrift betreffende de wijze van het opmaken van de zoogenaamde conduitelijsten, waaromtrent in 1891 door den toenmaligen Minister Seyffardt voorschriften zijn gegeven, die in het *Recueil Militair* van dat jaar zijn opgenomen en waarnaar door den Minister van Oorlog en de leden der Tweede Kamer, die aan de discussiën over dit punt deelnamen, wordt verwezen.

Ook leveren die voorschriften wel enkele waarborgen voor een juiste oordeelvelling op, maar zij kunnen mijns inziens nog eer gezegd worden een goeden grondslag te hebben gelegd, waarop kan worden voortgebouwd, in dien zin, dat aan de bedoeling, die bij het stellen van die voorschriften heeft voorgezeten, om waarborgen voor een rechtvaardig oordeel te geven, op meer afdoende wijze in den straks door mij aangewezen zin kan worden voldaan.

In de Tweede Kamer namen ook de heeren Verhey en Idenburg het onvoldoende van de bedoelde voorschriften aan. Zij meenden dat daarin zou worden voorzien door een bepaling in de wet op te nemen, volgens welke de beginselen, waarnaar de (vereischte) bekwaamheid en geschiktheid worden beoordeeld, zouden worden vastgesteld bij algemeenen maatregel van bestuur. Dat denkbeeld wordt ook in het Voorloopig Verslag dezer Kamer geopperd. Ik voor mij ben het evenwel volkomen eens met den Minister van Oorlog, toen hij in de andere Kamer betoogde, dat men met dergelijke bepaling niet verder zou komen. Immers, wanneer de Minister de bestaande voorschriften voldoende rekende, zou hij ook geen andere in eene door hem voor te dragen en uitsluitend voor zijn verantwoordelijkheid te nemen maatregel van bestuur, opnemen. Dus dat geeft zoo goed als niets, althans meer schijn dan wezen.

Ik zou daarom liever den Minister in overweging willen geven die voorschriften in dien zin aan te vullen en te wijzigen, dat er meer en afdoende waarborgen voor de juiste beoordeeling worden gegeven, terwijl het mij voorkomt dat nu die juistheid,

meer met het oog op de personen die tot oordeel geroepen zijn, wordt ondersteld.

Ik neem alzoo de vrijheid tot het maken van eenige kantteekeningen op de straks door mij vermelde voorschriften.

Met opzicht tot de beoordeeling van de vereischte *geschiktheid* komt vooral in aanmerking kol. 4 van de beoordeelingslijst, uit welks opschrift volgt, dat daarbij meer bepaaldelijk te letten valt op en een oordeel uitgesproken over: beschaving, gedrag, levenswijze, ijver, wijze van dienen en karakter.

Dat van al deze eigenschappen en gedragingen de geschiktheid afhankelijk is, spreek ik niet tegen en dat bepaaldelijk op elke van die zaken gelet moet worden en een oordeel daarover moet worden uitgesproken, is in het algemeen goed te keuren. Hoe meer bijzonderheden men heeft te vermelden, des te minder gevaar loopt men om in weinig beteekenende en toch veelzeggende algemeenheden te vervallen.

Maar, nu lees ik verder in de toelichting omtrent de wijze van invulling, in het bijzonder ten aanzien van *karakter*, in § 22 het volgende:

„Het karakter moet geschetst worden zooals het werkelijk is: dat beteekent natuurlijk niet dat het niet mag geschetst worden anders dan het is; maar de beoordeelaar moet naar 't juiste kenmerk zoeken en het daarmede schetsen. Men begreep te recht dat daarin de groote moeilijkheid zit. Of deze nu door de verdere toelichting ook maar voor een deel wordt weggewonnen, kan betwijfeld worden. Maar ik ga verder. Hoe moet het dan geschetst worden? Bedaard of driftig, — ernstig of lichtzinnig, — vastberaden of wankelmoedig, — loyaal of rancuneus, — toegevend of onverdraagzaam voor andersdenkenden, — vaderlijk en humaan of hard voor minderen. — energiek of zwaartillend enz.; het eigenaardige daarvan (d. w. z. van het karakter) moet met zorg opgespoord en in *hoofdtrekken* nauwgezet vermeld worden.

„Het is vooral noodig om te doen uitkomen of en in hoever de officier karaktertrekken bezit, die hem al of niet geschikt maken voor eenig bevel, voor een zelfstandigen werkring, voor den dienst van adjudant bij een korps of bevelvoerend officier, voor het onderwijs enz. Het is dus niet voldoende het karakter te teekenen met de woorden „gewoon” en „goed” of andere algemeene uitdrukkingen, maar men moet de *hoofdkaraktertrekken* duidelijk aangeven.”

Ik heb tegen dit voorschrift meer dan één bedenking en zal mij daarop eenige kantteekeningen veroorloven.

1°. Ik zou liever al die voorbeelden en tegenstellingen van karaktertrekken niet vermeld willen hebben. Volledigheid bereikt men er allermint mede; een enkel voorbeeld ware voldoende om aan te wijzen op welke wijze het karakter dient geteekend te worden. Al het overige is niet alleen overbodig, maar kan zelfs schadelijk werken. Het kan aanleiding geven aan hem die, tot beoordeeling geroepen, met de aanwijzing van een karakterschets verlegen is, er in de aangewezen een te zoeken, die zoo ongeveer pasklaar kan gemaakt worden, omdat nu eens een karakter vermeld moet worden.

2°. De tegenstelling zooals die hier gemaakt wordt, gaat in de werkelijkheid in het geheel niet op. De menschen laten zich zoo niet verdeelen in bedaarden en driftigen, in ernstigen en lichtzinnigen enz.; daarvoor zijn de nuanceeringen in de karakters veel te groot: die zoo absolute qualificatiën zijn daardoor meerendeels onjuist en als grondslag van beoordeeling foutief.

Eindelijk 3°. en dit vooral. De aanwijzing van karaktertrekken geven niets wanneer daar niet worden bijgevoegd de *feiten* of *handelingen* waarnaar de bepaald aangewezen karaktertrek wordt opgemaakt. Zal het bijv. niet groot onderscheid maken, waarvoor en bij welke gelegenheid iemand zich zelfs tot een hooggaanden drift laat vervoeren, om hem al of niet driftig van aard te kenmerken? En zal, waar slechts een enkel feit kan worden aangevoerd, het daarop gebouwd oordeel over het karakter een juist oordeel kunnen zijn? Ik acht het bovendien in het belang van den beoordeelaar zelf dat hij verplicht is de feiten aan te geven, waarop zijn oordeel rust, want de rekenschap, die hij op die wijze zich zelf van zijn oordeel geeft, is de beste controle die hij over de juistheid en rechtvaardigheid daarvan kan uitoefenen. En dat is noodig voor ieder die, tot oordeelen over anderen geroepen, *juist* wil oordeelen, en dien waarborg behoeven de beoordeelden, zullen zij vertrouwen stellen in hun beoordeelaars. Dat vertrouwen kan onmogelijk gewekt worden

43. Regel. van de bev., het ontslag, het op non-activiteit en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zee- en landmacht.

daardoor alleen dat die beoordeelaars hooger in rang zijn geplaatst. Door het aangeven der feiten worden de beoordeelde eerst gewaar, waarop het op hen uitgebracht ongunstig oordeel rust; eerst daardoor worden zij in de mogelijkheid gesteld zich behoorlijk te verdedigen en wat niet het minst zwaar weegt, ook daaruit kan soms eerst blijken in welken zin de beoordeelaar de door hem aangewezen karaktertrek verstaat, welke beteekenis hij daaraan geeft.

Ik neem een voorbeeld en houd mij aan die eigenschap ook in het Voorloopig Verslag genoemd van *rancuneus* te zijn.

Rancuneus zal wel bij ons *haatdragend* heeten en vooral toepasselijk zijn op iemand die een hem aangedane belediging niet vergeet, maar steeds een wrok tegen den belediger behoudt en daarvan bij gelegenheid doet blijken. Ook kan de haat opgewekt zijn door een feit, dat men een ander heeft zien bedrijven, of dat men weet dat hij bedreven heeft, waardoor men een zekere minachting tegen dien persoon heeft gekregen, die men niet van zich afzetten kan, terwijl men met een loyaal karakter begaafd dit misschien nog wel zou doen. In beide zoo algemeen geschetste beteekenissen zal zeker de aard der *haatdragendheid* van een bepaald persoon nader aangewezen worden, meer of minder verschooning verdienen, meer of minder juist zijn, naarmate de belediging zwaarder, het bedreven feit meer of minder ergerlijk was, of naar andere bijzondere omstandigheden. Wat zal men nu hebben aan dien met den term van *rancuneus* aangewezen karaktertrek, als men niet meer dan dat woord verneemt? En dan nog: als er eens een enkele handeling werd verricht die *rancuneus* zou kunnen genoemd worden, is dan 't karakter van den betrokken persoon daarom *rancuneus* te noemen? Ongetwijfeld wekt men door de qualificatie alleen de gedachte aan een leelijke en in de samenleving hoogst onaangename karaktertrek op. En toch!

Maar — onderstellen we een of ander concreet geval. Ik onderstel het volgende:

Een hoofdofficier verricht een handeling, begaat een feit, dat hem compromitteert en dat wel in tegenwoordigheid van een onder hem geplaatst officier. Ofschoon er over dat feit tusschen de beide officieren geen woord meer gewisseld wordt, ofschoon daarover verder ook het stilzwijgen wordt bewaard, komt de hoofdofficier daardoor toch tegenover zijn ondergeschikte in een equivoque verhouding. Hoe zal hij zich nu jegens dien ondergeschikte gaan gedragen? Het wordt hem allicht uit den aard der zaak steeds ondragelijker om met dien man te werken. Deze wordt hem, om hetgeen hij van hem, hooger geplaatste, weet, een doorn in het oog. Kon hij hem verplaatst krijgen, zoo'n overplaatsing is voor wien het geldt wel niet aangenaam, als hij in zijn standplaats tevreden is, en kostbaar is een verhuizing ook, maar het is geen oneer en geen straf. Dus: aanmerkingen gemaakt op de dienstverrichtingen. Dat is wel niet zoo fair, maar wat anders? Een zeker gebeurt het niet zelden, dat iemand een fout die hij beging met een nog ergere tracht te verhelpen. Doch de aanmerkingen zijn gezocht en blijken zelfs herhaaldelijk ongegrond. Den mindere begint dat te verdrieten; hij beklaagt zich en bij die gelegenheid deelt hij als zijn gissing, omtrent de mogelijke aanleiding tot dat maken van aanmerkingen mede het compromitteerend feit dat vroeger in zijn tegenwoordigheid plaats had.

De hoofdofficier vindt nu daarin grond om, bij gelegenheid dat de beoordeelingslijsten moeten worden opgemaakt, ten aanzien van het karakter van den betrokken officier aan te tekenen, dat hij is *rancuneus*.

Nu geloof ik, dat, indien hierbij melding had behooren te worden gemaakt van het feit waarop die qualificatie berustte of daartoe aanleiding gaf, de hoofdofficier zich misschien nog wel eens bedacht zou hebben, ten eerste omdat hij dan zijn eigen vergrijp had moeten vermelden, al kon hij dat misschien in zeer vergoelijkende termen doen. Kon hij dit nu al onder de noodige verontschuldiging voordragen, hij zou toch hebben ingezien, dat, al kon hier bij den lagere officier van *rancuneus* sprake zijn, een zoodanig eenig feit nauwelijks voldoende zou wezen, om zijn karakter *rancuneus* te noemen, vooral indien in vroegere conductielijsten nooit van iets dergelijks werd gerept. De opgave van het feit zou minst genomen den beoordeelaar aan de juistheid van zijn oordeel doen twijfelen.

Maar de noodzakelijkheid van de opgave van het feit, waarop

de karakterschets gegrond werd, zou niet alleen voor den beoordeelaar zelf een drang zijn geweest om tot zich zelf in te keeren, ook bij de beoordeelaars van de conductielijst zou het opgegeven feit als vanzelf de vraag hebben doen ontstaan of hier in het geheel van een *rancuneus* karakter sprake kon zijn.

Immers onder *rancuneus*, *haatdragend*, zullen de meesten wel in de eerste plaats verstaan het niet vergeven noch vergeten van een ondervonden belediging. Maar ook al valt daaronder in het algemeen het onthouden van een en ander compromitteerend feit, om dat te pas te brengen, ten einde het den ander bij gelegenheid betaald te zetten, mij dunkt, het onthouden zelfs met dag en datum van een compromitteerend feit en het te pas brengen daarvan, zooals dit onder de hier door mij onderstelde omstandigheden plaats had, zou slechts bij een enkelen als bewijs van een *rancuneus* karakter gelden. Moet toch niet uit den aard der zaak, ergerlijk plichtverzuim door een hooger geplaatste in tegenwoordigheid van een lager geplaatste begaan een diepen indruk bij den lager geplaatsten officier achterlaten, een indruk die door de sedert ondervonden bejegeningen was levendig gehouden en waarvan hij nog alleen ter zelfverdediging melding maakte?

Men ziet uit een geval als ik onderstelde, welk een waarborg de noodzakelijkheid van de mededeeling van het feit of de feiten waarop een ongunstige karakterschets berust, voor de juistheid en rechtvaardigheid der beoordeeling moet opleveren.

Ik achtte het noodig dit op deze wijze nader aan te toonen, vooral om de weinige waarde, die ook in de Memorie van Antwoord aan die opgave van feiten blijkt gehecht te worden. En beweert men, dat een opgave van feiten niet altijd mogelijk zou zijn, dan meen ik recht te hebben om, waar dit dan niet mogelijk is, of niet mogelijk heet, het oordeel zelf voor onbetrouwbaar te achten en met name van dien aard, dat er niet de minste waarde in het nadeel van den aldus beoordeelde aan mag worden gehecht. Want dan is dat oordeel even lichtzinnig en even oppervlakkig, als gemeenlijk in het maatschappelijk verkeer over karakters pleegt geoordeeld te worden.

En nu ten slotte nog een kantteekening met opzicht tot hetgeen de voorschriften bevatten over kolom 9, die tot hoofd heeft: *opmerkingen*, die gewone slotkolom in elken uit kolommen bestaanden staat, die hier echter van meer dan gewoon belang is. Ten opzichte van die kolom wordt aangewezen wat met de beoordeelingslijst, als de beoordeeling ongunstig is, geschiedt.

Ik lees in § 31: „Is het oordeel omtrent gedrag, levenswijze, beschaving, ijver, wijze van dienen of bekwaamheid uitgebracht, ongunstig, dan moet de betrokken officier met den woordelijken inhoud van de uitgebrachte beoordeeling in kennis worden gesteld door hem die het oordeel velde. Dat die mededeeling geschiedt, moet blijken uit het woord „gezien” door den beoordeelde officier in deze kolom gesteld en zonder eenige bijvoeging hoegenaamd onderteekend, of wel — waar dit niet mogelijk of wenschelijk is — uit eene Nota bij de beoordeelingslijst overgelegd.

„Op gelijke wijze wordt gehandeld, wanneer in kolom 8 (al of niet geschikt voor bevordering) een ongunstig oordeel is uitgebracht, hetzij in verband met eene beoordeeling als bij de vorige zinsnede bedoeld, hetzij omdat in kolom 4 (o. a. karakter) een verkeerde maar voor verbetering vatbare karaktertrek werd aangewezen.”

In het voorbijgaan merk ik op, dat, als een *niet voor verbetering vatbare* karaktertrek werd aangewezen, die mededeeling niet schijnt te geschieden. Waarom niet, begrijp ik niet, maar ik vraag bovendien, wie durft er zich aan wagen een verkeerde karaktertrek als *onverbeterlijk* te qualificeren?

Maar ik blijf daarbij niet staan. Welk resultaat kan nu de ongunstig beoordeelde van de overlegging zijner nota verwachten? Daaromtrent vind ik niets hoegenaamd bepaald. Ik meen te weten dat daarop wel de mededeeling kan volgen, dat de nota bij de conductielijst is *opgelegd*. Of dit regel is weet ik niet, maar zoo niet, dan is toch alles wat daaruit is af te leiden alleen dit, dat de nota wordt bewaard en niet als een onnut stuk is ter zijde gelegd. Of de smet die den betrokkene in de conductielijst werd aangedaan is uitgewischt of wel daarin zal blijven staan, daarvan hoort de klager niets. Ja, al heeft zelfs een Minister de zaak nog zoo ernstig overwogen, wat heeft de klager

21ste VERGADERING. — 5 JUNI 1902.

43. Regel. van de bev., het ontslag, het op non-activiteit en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zee- en landmacht.

daaraan, als het resultaat hem onbekend blijft? Is het rechtvaardig van den klager in een zoo gewichtige, zijn geheele toekomst beheerschende zaak te eischen blindelings te vertrouwen dat zijn klacht, zijn verweer ook maar is onderzocht, laat staan beoordeeld? Wat heeft hij dan aan zulk een schijn van recht om zich te verweren? Mij dunkt, de rechtvaardigheid brengt mede, dat, waar recht van verweer gegeven is, ook recht op onderzoek en oordeel en mededeeling daarvan moet worden gegeven. Het zou mij verwonderen, indien er, met eenigen goeden wil, ook hier niet de noodzakelijke waarborgen kunnen worden gegeven dat op een toegelaten verweer recht wordt gedaan en dat daarvan blijkt.

Nog dit wil ik er bijvoegen. De noodzakelijke vermelding van de feiten waarop een beoordeeling rust, is ten slotte niet het minst in het belang juist van hen die tot oordeel geroepen zijn. Hoe meer zij gedwongen zullen worden om zich van hun oordeel rekenschap te geven en de juistheid te controleeren van den feitelijken grondslag van dat oordeel, hoe minder zij gevaar zullen loopen een onjuist of onrechtvaardig oordeel uit te spreken en dan ook zooveel minder gevaar om van een onjuist oordeel de nadeelige gevolgen te ondervinden, waarop de Minister in de Tweede Kamer wees, toen Zijn Excellentie, op bladz. 859 van de *Handelingen*, zeide: „En dat zoodanige verantwoordelijkheid zwaar is en bij mistastingen van minder onschuldigen aard de gevolgen voor den beoordeelaar zeer streng kunnen zijn, hebben meermalen officieren van het Nederlandsche leger — zelfs van betrekkelijk hoogen rang — maar al te zeer ondervonden.”

Is het nu, ik vraag het met vertrouwen, niet wenschelijk, ja noodzakelijk, dat alle middelen worden te werk gesteld om ook die nadeelige gevolgen zooveel mogelijk te voorkomen door zooveel maar eenigszins mogelijk is tot een juist en rechtvaardig oordeel te nopen? En wat is eenvoudiger en redelijker dan de eisch: Geef rekenschap van uw oordeel op het oogenblik dat gij het uitspreekt?

Met den meesten ernst meen ik den heer Minister deze mijn beschouwing ter overweging te mogen aanbevelen.

De heer **Hovy**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een oogenblik de aandacht te vragen naar aanleiding van art. 39 van het wetsontwerp II B en art. 28 van het wetsontwerp II A.

Waarom is in de afdeelingen op de zaak van het duel nog eens teruggekomen, na hetgeen door den Minister daaromtrent in de Tweede Kamer was gezegd?

Niet om in herhalingen te vallen. Evenmin om de vrees uit te drukken, alsof niet van dezen Minister geloofd werd, dat Zijn Excellentie het duel voor een ongeoorloofde daad zou houden. Het is, zooals in het Voorloopig Verslag is uitgedrukt, omdat onderscheidene leden zich niet geheel gerust gevoelden, of weigering van een uitdaging tot een duel niet beschouwd zou worden als een reden om „promotie in den weg te staan”. Immers, in theorie moge waar zijn dat het duel door de strafwet verboden is, maar er zijn meer dingen die de wet verbiedt, en daarom toch een doode letter zijn. Het zit nog steeds in het bloed bij onze militairen, dat bij geschonden eer *moet* geduëlleerd worden, en dat, wie dat niet „aandurft” geen man van eer is. Die dus een zaak bij de wet verboden niet aanvaardt, wordt gekenmerkt als een lafaard, die in een eerezaak niet handelt overeenkomstig de usantiën, welke onder militairen bestaan. Dit is op zich zelf reeds af te keuren, maar voor de rechtbank der Christelijke consciëntie is elk tweegevecht veroordeeld. De beleedigde mag zich zelf niet wreken; want de Heilige Schrift leert: Wreekt u zelven niet. Mij komt de wrake toe. De beleediger moet schuld belijden. Dat standpunt is heel wat hooger dan een vechtpartij, die niets in het allerm minst uitmaakt. Want is het niet zoo, gelijk in het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt, dat daarbij juist de beleediger winnaar kan zijn, als hij maar de handigste is in het hanteeren van wapenen?

Van overheidswege moet daarom, mijns inziens, getracht worden een ommekeer te brengen in de heerschende opinie daaromtrent, zooals bijv. in Engeland reeds het geval is. Men brenge de twistzaken voor een raad van arbitrage, die onderzoek doet en van den beleediger eischt, dat hij schuld belijdt en zijn verontschuldiging aanbiedt.

Ik heb zeer beslist van zeer bevoegde zijde uit militaire kringen

vernoemen, dat wel degelijk nog geduëlleerd wordt, en ook dat weigering van een duel wordt beschouwd als gebrek aan eer. En als het duel onder elk beding als een strafbaar feit werd beschouwd, zouden geen bepalingen in de wet behoeven voor te komen omtrent de gevallen waarin de getuigen bij een tweegevecht strafbaar zullen zijn.

Daarom zou ik gaarne wenschen, dat alle middelen mogen worden aangewend, om het gevoel voor de ongeoorlooftheid en afkeurenswaardigheid van het duel bij onze militairen ingang te doen vinden en dat zij, die, ondanks het ongeoorloofde van het tweegevecht, anderen daartoe trachten te verleiden, voor promotie in den eersten tijd althans niet in aanmerking zullen komen.

De heer van **Asch van Wijck**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch enkele woorden te zeggen naar aanleiding van de regeling van hetgeen bij den raad van onderzoek plaats heeft, wanneer naar het oordeel van den Minister van Oorlog, of wel ten gevolge van een klacht, een officier in aanmerking komt voor een niet eervol ontslag.

Ik heb met groote belangstelling de behandeling dezer zaak gevolgd en bevonden dat inderdaad in de regeling van dit onderzoek groote verbeteringen zijn aangebracht bij de beraadslaging in de Tweede Kamer en ik breng gaarne hulde aan de Ministers van Oorlog en van Marine voor de wijze waarop zij het gemeen overleg hebben weten te bevorderen door aan verschillende opmerkingen te gemoet te komen.

De aangebrachte verbeteringen zijn van gewichtige beteekenis: de verplichting van de opgeroepen getuigen om te verschijnen en te getuigen, de bepaling dat de aangeklaagde moet worden in kennis gesteld met de verklaringen van buiten zijn tegenwoordigheid gehoorde getuigen, de bepaling dat nauwkeurige processen-verbaal van het verhandelde in de zittingen moeten worden opgemaakt, de bepaling dat de raad de door beklagde opgeroepen of voorgebrachte getuigen moet hooren en de bepaling dat de raad alleen kennis nemen mag van stukken, die aan den beklagde bekend en hem medegedeeld zijn en waarover hij zich heeft kunnen uiten, zijn zoovele verbeteringen. Eén verbetering had ik echter bovendien nog gaarne zien aangebracht, maar zij is ten gevolge van de bestrijding van de Regeeringstafel en van verschillende militaire leden der Tweede Kamer, afgewezen. Het geldt de beraadslaging in raadkamer over het te geven advies.

Ik heb door ongesteldheid geen deel kunnen nemen aan onderzoek in de afdeelingen, vandaar dat mijn bezwaar op dit punt niet is vermeld in het Voorloopig Verslag, maar ik hoop dat dit voor de Regeering geen bezwaar zal zijn om het nu te bespreken. In het Voorloopig Verslag is onder andere opgemerkt: Er waren leden die openbare behandeling van de procedure van den raad van onderzoek zouden wenschen.

Daartegen nu, Mijnheer de Voorzitter, zou bij mij groot bezwaar bestaan, omdat ik geloof, dat zaken als daar worden behandeld, vooral als zij niet leiden tot een niet eervol ontslag, niet aan de openbaarheid behooren te worden prijsgegeven. Maar heel iets anders is het, dat de leden van den raad van onderzoek na de behandeling van een zaak daarover samen raadplegen. Voor een goed advies aan de Regeering is het immers niet alleen noodig dat het op deugdelijke gronden steunt, maar ook dat het die gronden vermeldt en de Regeering dus over die gronden kan oordeelen.

Nu komt het mij voor, dat, zooals de zaak nu is geregeld, eigenlijk van vermelding van gronden voor het advies geen sprake kan zijn, dan alleen in zeer gewone gevallen, waar het eenvoudig de quaestie geldt van een enkel zeer concreet feit, dat al of niet bewezen wordt. Er is telkens in de Tweede Kamer van de zijde der militaire leden en ook van de zijde der Regeering gezegd: gij spreekt te veel alsof het een rechtzaak geldt, het is slechts een kameraadschappelijk advies.

Maar dat kameraadschappelijk advies zal toch over de toekomst, over de eer van een officier en meermalen over het welzijn van een geheel gezin beslissen. Het advies wordt uitgebracht naar aanleiding van een of meer ten laste gelegde feiten, waarover getuigen worden gehoord en ook getuigen à décharge, waarover zelfs kan worden gepleit. En dan komt dat advies toch in vele opzichten neer op een soort van uitspraak, een uit-

43. Regel. van de bev., het ontslag, het op non-activiteit en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zee- en landmacht.

spraak waarvan ten nadeele van den beklagde niet door de Regeering kan worden afgeweken.

Maar al ware het anders, een advies door zeven mannen uit te brengen, die menigmaal een groot dossier stukken hebben moeten doorwerken en daarover getuigen hooren, kan bijna niet worden gegeven zonder onderlinge bespreking.

Nu heeft mij bij de behandeling van deze zaak het meeste verwonderd de reden welke voor de Regeering zulk een groot bezwaar tegen de beraadslaging in raadkamer zou opleveren. Dit bezwaar was, dat er vrees bestond, dat officieren van lageren rang die in zulk een raad van onderzoek zitting hebben, hun gevoelens niet zouden durven uiten, althans niet durven staande houden, tegenover een daarvan afwijkend gevoelens van hun collega's van hooger rang. Mij komt het echter voor, dat wanneer een officier tot zulk een gewichtigen arbeid wordt geroepen, hij wel geacht mag worden zooveel zelfstandigheid te bezitten, dat hij zijn oordeel zal durven uitspreken en dit ook staande houden tegenover zijn superieuren, tenzij hij van de onjuistheid daarvan wordt overtuigd. De onderstelling van het tegendeel is eigenlijk in strijd met de eer en het karakter van een zelfstandig man. Het moge waar zijn, dat de eisch van ondergeschiktheid en discipline ook daar blijft gelden, maar dit mag toch het uitspreken van een zelfstandig oordeel en het volharden daarbij, zoolang men van het tegendeel niet overtuigd is, niet onmogelijk maken. Er is ook gezegd dat er gevaar zou bestaan, dat ten gevolge van zulk een afwijkend oordeel een verkeerde indruk zou overblijven tegenover den persoon die het had uitgesproken.

Het mag echter mijns inziens niet worden aangenomen, dat een hooger officier later in of buiten dienst tegenover een officier van lageren rang zich nog ontstemd zou gevoelen of toonen, omdat zij het in de beoordeeling van een dergelijke zaak niet eens waren geweest.

Er is ook gesproken van het gevaar dat de in raadkamer uitgesproken meeningen ter kennis zouden kunnen komen van den beklagden officier en dat zulks, vooral wanneer hij niet werd ontslagen, tot ongewenschte verhoudingen aanleiding zou kunnen geven.

Het spreekt echter vanzelf dat het gevoelen in raadkamer uitgesproken geheim blijft en dat daarvan geen mededeeling gedaan mag worden buiten dien kring. In het algemeen wensch ik er nog dit bij te voegen, dat al ware het dat het oordeel van den hooger officier van zoo grooten invloed zou zijn op den lageren, dat deze zich daardoor zou laten afbrengen van zijn eerste opvatting, dit daarom nog niet altijd te betreuren of voor een goed advies schadelijk zal zijn, omdat men verwachten mag dat mannen hooger in leeftijd en van meer ervaring ook juister zullen oordeelen. Ik geloof dan ook, dat er geen grond bestaat voor de in de Tweede Kamer uitgesproken meening, dat de beraadslaging in raadkamer veelal ten nadeele van den beklagden officier zou zijn, en dat het veeleer in diens belang zal zijn wanneer de jongere officieren bij het vestigen van hun oordeel ook kunnen te rade gaan met de meening der officieren van hooger rang, omdat van dezen meer bezadigdheid, rijper ervaring en meer menschenkennis is te verwachten.

Er is nog een bezwaar naar aanleiding van art. 56 van ontwerp B (gelijkluidend met art. 45 van ontwerp A) dat ik aan de aandacht der Regeering wensch te onderwerpen.

Er zijn nu in de wet vragen vastgelegd, waarvan niet mag worden afgeweken, luidende:

„Zijn er op grond der ten laste gelegde en naar uwe overtuiging bewezen feiten (van het ten laste gelegde en naar uwe overtuiging bewezen feit) termen tot het verleenen van een niet-eervol ontslag?”

„Zijn er verzachtende omstandigheden?”

en waarop slechts met „ja” of „neen” mag worden geantwoord.

Als men nu de in art. 42 ontwerp B onder 1—4 genoemde punten nagaat, dan ziet men, dat de reden tot ontslag gegrond kan worden op tal van feiten, die gezamenlijk bijv. de verregaande nalatigheid of het wangedrag daartstellen.

Maar hoe zal het nu gaan als over elk dier feiten geen afzonderlijke stemming mag worden gehouden?

Er kunnen feiten zijn die sommige leden van den raad wél, anderen niet bewezen achten, en wel in dier voege, dat van verschillende feiten een deel der leden alléén het eerste, een

ander deel alléén het tweede, en een derde deel der leden alléén het derde feit bewezen achten, enz.

Hoe zal dat blijken als op de algemeene vraag slechts met ja of neen mag geantwoord worden?

Dan zal het kunnen voorkomen, dat elk feit op zich zelf slechts door de minderheid van den raad bewezen wordt geacht, maar dat op de algemeene vraag toch door alle leden een bevestigend antwoord wordt gegeven. Wanneer de feiten elk afzonderlijk in stemming waren gebracht, zou niet een daarvan als bewezen zijn aangenomen.

Nu krijgt de Regeering echter een advies, waarbij de feiten eenstemmig wél bewezen worden geacht.

In zulk een geval zou dat een onjuist advies zijn en zou de Regeering een onjuisten indruk krijgen van de zaak.

Hetzelfde kan zich voordoen bij de vraag of er verzachtende omstandigheden bestaan.

Wanneer er nu beraadslaging in raadkamer plaats had, dan zou ook deze moeilijkheid zich niet kunnen voordoen, want het verschil van gevoelens zou terstond blijken.

Ik heb gemeend, Mijnheer de Voorzitter, niet te mogen nalaten deze bezwaren te berde te brengen.

De heer Bergansius, Minister van Oorlog: Mijnheer de Voorzitter! Ook namens mijn ambtgenoot van Marine wensch ik de verzekering te geven, dat wij met groote waardeering, zoowel uit het schriftelijk als thans bij het mondeling debat, ontwaard hebben, dat deze wetsontwerpen met instemming door deze Kamer zijn begroet. Het betreft hier inderdaad een belangrijke zaak. De Pensioenwetten zullen, wanneer zij tot stand komen, een groote verbetering opleveren, en wel in hoofdzaak voor de militairen beneden den rang van officier, zoodat dan ook de tonnen gouds, die er voor de schatkist gaandeweg mede gemoeid zullen zijn, voor verreweg het grootste deel ten goede zullen komen aan de mindere militairen, hoezeer ook de officieren er in meer dan een opzicht mede gebaat zullen zijn.

Ik kom thans tot de beantwoording der verschillende geachte sprekers.

De heer van Alphen heeft met nadruk zijn instemming er over betuigd, dat wij, de wetsontwerpen overnemende, te gelijk in de quaestie der bevordering bij keuze een ingrijpende verandering gebracht hebben. Wat de landmacht betreft, was o. a. oorspronkelijk bepaald, dat de bevordering van 1ste-luitenant tot kapitein, voor minstens $\frac{1}{10}$ en hoogstens $\frac{1}{4}$ imperatief bij keuze zou moeten geschieden. Deze bepaling is teruggebracht tot de thans bestaande facultatieve (van hoogstens $\frac{1}{6}$, en dit om redenen, die door den geachten afgevaardigde zeer juist zijn geteekend, namelijk omdat het over het geheel niet wenschelijk is voor een klein leger en een kleine zeemacht, om van bevordering bij keuze gebruik te maken, en zeker niet om het op ruimen voet en verplichtend te doen. Wel kunnen er gevallen zijn, ook in gewone tijden, dat het goed is enkele officieren, die zich buitengewoon boven anderen onderscheiden, bij keuze vooruit te brengen, maar de ervaring leert, dat men daarmede, vooral in de lagere rangen, zeer omzichtig en zuinig moet handelen, en met den geachten afgevaardigde spreek ik de hoop uit, dat dit in de toekomst steeds zal worden in het oog gehouden.

De geachte afgevaardigde zou verder bij de landmacht de bevordering van kapiteins tot hoofdofficieren, evenals de bevordering der hoofdofficieren zelf, ook liefst niet bij keuze willen doen geschieden, maar volgens anciënniteit met voorbijgang van de minder geschikten.

Nu, Mijnheer de Voorzitter, dat is ook vrijwel de practijk. De meest geschikten worden genomen en degenen, die niet daartoe behoren, worden voorbijgegaan, doch soms ook wel in den hoofdofficiërsrang in een sedentaire betrekking geplaatst, om daarin niet alleen voor hen zelf een toekomst te vinden, maar ook goede diensten te bewijzen.

Een enkele maal kan het echter goed en noodig zijn, dat van dezen door den practijk gevolgden regel afgeweken wordt. Gedurende mijn vorig Ministerschap heb ik dat bijv. wel gedaan en het doet mij alleen leed, dat een van degenen, die daarbij was betrokken, door den dood te vroeg is weggenomen, zoodat van hem voor het leger niet de vruchten konden geplukt worden, die wij anders zeker daarvan hadden mogen verwachten.

43. Regel. van de bev., het ontslag. het op non-activiteit en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zee- en landmacht.

De gelegenheid tot bevordering bij keuze moet dan ook blijven bestaan, vooral voor de hoogere rangen, omdat het daar noodig kan wezen een buitengewoon geschikt majoor of luitenant-kolonel zoo spoedig mogelijk naar boven te brengen, ten einde hem op een behoorlijk oogenblik te kunnen plaatsen aan het hoofd van een wapen of dienstvak of van een groot onderdeel daarvan.

Thans nog een enkel woord over hetgeen de geachte afgevaardigde uit Zuidholland heeft aangevoerd omtrent art. 39 van het ontwerp lit. B, regellende het ontslag met het recht op pensioen voor officieren van de landmacht. Dat geachte lid zou gaarne gezien hebben, dat wij bij de behandeling in de Tweede Kamer voor het bepaalde sub 2a en 2c van genoemd artikel den weg op waren gegaan, voorgesteld door den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer Verhey.

Mijnheer de Voorzitter! Dat zou in strijd zijn geweest met 's lands belang en daarom is het voorstel afgewezen.

Op dit oogenblik, dus volgens de bestaande wet, kan een officier bij de landmacht, die 40 jaar dienst heeft en 55 jaar oud is, recht op pensioen doen gelden, maar de Kroon heeft daarnevens de bevoegdheid om een officier, die 40 jaar dienst heeft of 55 jaar oud is op pensioen te stellen. En nu was de bedoeling van het amendement eenvoudig geen andere dan om de zaak om te keeren, en te zeggen: een officier heeft recht op ontslag met pensioen wanneer hij 40 jaar dienst heeft of 55 jaar oud is, terwijl de Kroon alleen de bevoegdheid zou hebben om den officier te pensionneeren bij 40-jarigen dienst en 55-jarigen ouderdom. Dit ging heelemaal niet en noch mijn ambtgenoot van Marine, noch ik zouden het gaarne op onze verantwoording hebben genomen om daartoe mede te werken.

Het is bovendien niet noodig; volgens het wetsontwerp bestaat toch de bevoegdheid om officieren, die 40 jaar dienst hebben en die reeds vóór den 55-jarigen leeftijd pensioen vragen, voor pensionneering voor te dragen. Weigeren moet echter mogelijk blijven, minder voor de landmacht, waar het zich niet zooveel voordoet, dat officieren vóór hun 55ste jaar 40 jaar dienst kunnen doen gelden, maar wel voor de zeemacht. Voor haar zou de bepaling een groot nadeel zijn geweest. Daarbij heeft toch de overgrote meerderheid van de officieren vóór den 50-jarigen leeftijd 40 dienstjaren, en zouden zij dan door de Indische toelage reeds een zeer goed pensioen kunnen krijgen. Als ik mij wel herinner, is door den Minister van Marine dan ook in de andere Kamer gezegd, dat aanneming van het besproken amendement een groot gevaar zou opleveren voor het compleet houden van het korps zee-officieren.

De heer van Alphen had ook gewenscht, overname van dat deel van het amendement, dat de bedoeling had om in art. 39, 2c, de bepaling op te nemen, dat een officier, die den 55-jarigen leeftijd heeft bereikt of overschreden en geacht wordt, in verband met zijn leeftijd, niet meer ten volle geschikt te zijn voor den dienst, ook zou worden beoordeeld door de commissie, die te oordeelen heeft over de onbekwaamheid of ongeschiktheid bedoeld in art. 39 d.

Neen, Mijnheer de Voorzitter, als men eenmaal 55 jaar oud is geworden en zijn leven lang zijn best gedaan en behoorlijk heeft gediend, kan het toch gebeuren, dat men niet meer de volle geschiktheid heeft voor den militairen dienst, maar dan verkeert men toch niet in het geval van art. 39 d. Daarin gaat het om den officier, die onder toekenning van pensioen of recht op pensioen moet worden ontslagen, ongeacht zijn diensttijd, ter zake van onbekwaamheid of ongeschiktheid om in den verkregen rang in eenige betrekking bij de landmacht te dienen.

Dit is dus een geheel ander geval en ik geloof niet, dat men den officieren, die wegens 55-jarigen leeftijd in het geval zullen komen te verkeeren van art. 36, 2^c, een dienst zou doen door hen dan nog te doen beoordeelen door de commissie zooeven bedoeld. Ik ben dus van oordeel, dat het goed is geweest ook dit gedeelte van het besproken amendement niet te aauvaarden.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Faure heeft gesproken over het invullen van de beoordeelingslijsten van officieren, waarvoor het voorschrift bestaat, dat vroeger niet openbaar was, maar dat eenigszins gewijzigd in 1891 is bekend gemaakt door opname in het *Recueil-Militair*.

Het heeft mij genoegen gedaan te vernemen, dat ook de geachte afgevaardigde voor dat voorschrift geen algemeenen

maatregel van bestuur noodig achtte, zooals dat in de Kamer door enkele leden werd verlangd, doch door de Regeering niet is aanvaard. Wat de verdere beschouwingen aangaat, daarmede kan niet, of althans niet ten volle worden ingestemd.

Ik stel op den voorgrond, dat het invullen eener beoordeelingslijst zeer zeker een moeilijke zaak is, omdat daarbij de grootste belangen zijn betrokken. Intusschen kan het bestaande voorschrift in vele opzichten hierbij behoorlijk tot leidraad strekken.

Nu keurt de geachte afgevaardigde het ook niet geheel af, doch zou hij o. a. bij invulling in ongunstigen zin bepaalde feiten willen zien aangegeven, althans zeker voor zoover betreft kolom 4, de rubriek voor de beoordeeling omtrent beschaving gedrag, levenswijze, ijver, wijze van dienen en karakter.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, ik acht het in vele gevallen niet mogelijk om de beoordeeling dezer eigenschappen door een of meer bepaalde feiten te bevestigen. Het oordeel zal daarentegen in den regel gegrond zijn op voortdurende waarneming, al zal het in sommige gevallen uit den aard der zaak mogelijk wezen feiten te vermelden.

De heer Faure heeft een voorbeeld genoemd. Hij stelde het geval, dat een hoofdofficier in tegenwoordigheid van een ondergeschikt officier een fout had begaan, waarvoor hij zich eigenlijk tegenover dien lageren officier moest schamen.

Nu wil die hoofdofficier dien anderen officier gaarne uit zijn omgeving verwijderd, dus overgeplaatst zien; daarom gaat hij hem telkens aanmerkingen maken, zoodat de lagere officier gaandeweg den hoogerden gaat vermijden, blijk geeft van antipathie, met het gevolg dat de hoofdofficier ten slotte in de beoordeelingslijst het karakter van den betrokken officier aanduidt met „rancuneus”.

Het komt mij voor, Mijnheer de Voorzitter, dat een hoofdofficier die zoo handelde zeer te veroordeelen zou zijn, en zelf verdiende dat in zijn beoordeelingslijst het woord rancuneus werd geschreven. Maar laten wij eens aannemen, dat het geval zich voordoet zooals de geachte afgevaardigde het voorstelt. De hoofdofficier moet nu den lageren officier doen teekenen in kolom 9 en hem de beoordeeling voorlezen.

Nu is de officier zich volstrekt niet bewust rancuneus te zijn en hij beklagt zich daarover. Hij mag een nota indienen bij den Minister of bij zijn naast hoogerden chef. Stel dat hij dit doet bij den Minister. Wat gebeurt er dan? Dan gaat de nota, langs den hiërarchieken weg, tot den beoordeelaar terug, en dan moet deze voor den dag komen met de gronden of feiten waarop zijn oordeel rust, zoodat de Minister dan wel degelijk onder de oogen krijgt de mededeeling, die de heer Faure in de beoordeelingslijst zou willen zien opgenomen. En dan zou het wel eens minder goed kunnen afloopen met den hoofdofficier, die zoo ongegrond een lager officier had beoordeeld als „rancuneus”.

Dit voorbeeld loslatende, kunnen er nog vele gevallen zijn, waarin ongunstige aantekening geschiedt. Geldt het slecht gedrag, dan wordt de reden in den regel in de kolom of in een nota vermeld of blijkt het uit een extract-straftregister. Evenzoo bij minder goede levenswijze, min goede wijze van dienen, enz.

Wanneer de geachte afgevaardigde vraagt waar de nota's blijven, dan kan ik daarop antwoorden, dat alles wat op de beoordeeling betrekking heeft bij elkander in de lijst blijft, dus ook de nota's. Voor alle zekerheid wordt in de kolom, ter zake waarvan een nota wordt bijgevoegd, gesteld: „Zie nota”, zoodat blijkt of er al of niet een nota bij behoort.

Ik laat overigens in het midden of de voorschriften in allen deele goed zijn, maar wanneer ik iemands karakter kennen wil, grond ik mij niet alleen op enkele feiten; de wetenschap daaromtrent moet op nauwgezette waarneming gegrond zijn. Men kan een karakteromschrijving niet op een enkel feit doen rusten; zoo zal men toch zeker niet invullen: „driftig of zeer driftig van aard” omdat men iemand eens erg driftig heeft gezien.

Buitendien kan de beoordeelaar voorlichting verkrijgen. Zoo bijv. moet een bataljons-commandant, alvorens de lijsten der luitenanten in te vullen, de zaak bespreken met de kapiteins, en wel met alle kapiteins van zijn bataljon gezamenlijk, hetgeen goed is, omdat de kapiteins meer dagelijks met de luitenanten in aanraking zijn dan de bataljons-commandant.

Overigens is het gewenscht, dat de meerdere bij het op-

43. Regel. van de bev., het ontslag, het op non-activiteit en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zee- en landmacht.

merken van minder goede hoedanigheden, die voor verbetering vatbaar zijn, dit den betrokkene onder het oog brengt, en er op wijst, ten slotte met de waarschuwing: zie die fout te verbeteren, want anders zal ik genoodzaakt zijn er melding van te maken in uw beoordeelingslijst. Volgt de verbetering niet, welnu dan is de beoordeelaar ten volle verantwoord en verplicht de fout op te tekenen. Bovendien zie men niet voorbij, dater steeds meerdere beoordeelaars zijn. Bij de infanterie bijv. de bataljons-, regiments- en divisie-commandant en ten slotte de inspecteur, zoodat er behoorlijk toezicht is en dan ook menigmaal door den hooger en chef inlichting of verklaring wordt gevraagd.

Mijnheer de Voorzitter! Dat de zaak volmaakt is zal ik niet beweren, maar het staat vast, dat in sommige gevallen de beoordeelingen te weinig zeggend en eer te gunstig zijn dan omgekeerd, en zulks niettegenstaande er veel zorg aan wordt besteed.

Overigens wil ik den geachten afgevaardigde uit Zuidholland gaarne toezeggen, dat ik de zaak nader onder de oogen zal zien en overwegen of, en zoo ja, op welke wijze aan bezwaren kan worden te gemoet gekomen.

De geachte afgevaardigde uit Zeeland, de heer Hovy, besprak het duel.

Daarover is mij in de Tweede Kamer een vraag gedaan door den heer Duymaer van Twist, luidende: „Kan iemand, die een duel niet aanneemt, wegens ongeschiktheid gebracht worden voor de commissie, bedoeld in het op een na — nu laatste — lid van art. 39”.

Blijkens de *Handelingen* bladz. 879, eerste kolom, is daarop toen door mij geantwoord:

„Ik geloof, dat die vraag goed bedoeld is, maar in hare algemeenheid is zij niet vatbaar voor beantwoording. Er kunnen daarbij omstandigheden zijn, die medebrengen, dat een officier voor een raad van eer gebracht wordt, doch het feit van duellweigering kan op zich zelf nooit daaronder vallen, waar de Strafwet het duel verbiedt.”

Dit antwoord vereischt in zooverre opheldering, dat door mij ten onrechte is gesproken van een raad van eer, waar sprake was van de commissie geroepen om te oordeelen of een officier wegens ongeschiktheid zou moeten worden ontslagen.

Intusschen kan dit laatste niet het geval zijn, doch bedoelde ik te zeggen, dat daarentegen wel het feit, dat aanleiding gaf tot de uitdaging, zoodanig kan zijn geweest, dat de officier daarvoor voor een raad van onderzoek zou moeten verschijnen. Zoo iets acht ik zeer wel mogelijk, omdat het feit op zich zelf van dien aard kan wezen, dat de betrokken persoon niet waardig is langer officier te blijven. Ik zal daarvan geen voorbeeld geven, men kan ze zeer goed denken.

De heer Faure zegt verder het duel is verboden, men behoort het tegen te gaan.

Zeker, Mijnheer de Voorzitter, het is verboden, dat heb ik ook verklaard, en het komt mij zeer onwaarschijnlijk voor dat het nog zooveel voorkomen zou, als de geachte afgevaardigde schijnt te meenen. Ik grond mijn twijfel op eigen, ruime ervaring. Gelurende mijn militairen diensttijd van ruim 42 jaar, heb ik hoogstens een viertal keeren duelquaesties zien voorkomen, en twee daarvan zijn afgedronken met champagne.

Wat is er tegen te doen? vraagt de heer Faure? Ik antwoord, dat men trachten moet ze te voorkomen, want ik erken, dat het duel als middel tot herstel van eer niet gerechtvaardigd is, omdat het niet alleen in strijd is met de wet, maar met elk zedelijk gevoel. Op andere wijze kan voldoende eerherstel worden verkregen, en hoop ik dan ook, dat meer en meer en vooral in ons leger de gedachte zal doordringen, dat een duel kan worden ontweken zonder aan de officierswaardigheid te kort te doen. Daarbij kan de medewerking van kameraden veelal grooten invloed uitoefenen.

Overigens laat ik in het midden wat er in Engeland, Duitschland enz. gebeurt, maar hier behoort het duel toch zeker tot de zeldzaamheden. Ik hoor er nooit van. Als het dus gebeurt, dan geschiedt het zeer bedekt en wordt alles zeer verborgen gehouden.

Ik hoop dat de heer Hovy met mijn verklaringen omtrent het duel tevreden zal kunnen zijn. Ik hoop dat de geachte afge-

vaardigde de verzekering van mij zal willen aannemen, dat het mijn wensch is dat het duel ten slotte geheel en al zal verdwijnen, en dat het mij een voorrecht zal zijn daartoe, zooveel ik kan, mee te werken.

Ten slotte, Mijnheer de Voorzitter, wensch ik te antwoorden op hetgeen de geachte afgevaardigde uit Utrecht, de heer van Asch van Wijck, gezegd heeft over de raden van onderzoek. De geachte afgevaardigde zou beraadslaging in raadkamer wenschen, doch heeft toegegeven, dat in geen geval beraadslaging in het openbaar kan gehouden worden, dus beraadslaging onder geheimhouding, zooals ook in de Tweede Kamer o. a. door den heer Fokker is voorgestaan, om eerst daarna advies uit te brengen.

Hetgeen de geachte afgevaardigde zeide, heeft mij niet de overtuiging gegeven, dat het goed zou geweest zijn, indien wij daarop waren ingegaan.

Men moet niet vergeten, dat van de 7 officieren niet meer dan 3 van gelijken rang van den beklagde zijn. Wanneer die 7 officieren gingen beraadslagen, dan zou, zonder te kort te doen aan hun zelfstandigheid, toch zeer goed een beschouwing van een officier van hooger rang, onwillekeurig eenigen invloed op anderen, vooral op soms jonge officieren, kunnen oefenen. Wanneer men toch gaat beraadslagen, moet dit natuurlijk dienen, om een gevormde zienswijze ingang te doen vinden of ander meening te weerleggen, om kort te gaan, om, zoover mogelijk, met elkander in overeenstemming te geraken, en dus om invloed op elkanders meening uit te oefenen, want men behoeft toch geen beschouwing te houden over het uitbrengen van zijn eigen stem.

Intusschen, wat de heer van Asch van Wijck wenschte, kan nu eenmaal niet meer. En ik volg daarbij, dat ik het ook niet gaarne zou wenschen en men van militaire zijde wel vrij algemeen zoo zal denken. In de Tweede Kamer was ik het o. a., met den heer Verhey, een militair lid, hierin volkomen eens.

Ook hij was van oordeel, dat beraadslagen verkeerd zou zijn, omdat, zooals hij zeide, somtijds een officier niet gaarne uit zou komen voor een opinie, afwijkende van de meening van een hooger officier (*Handelingen* bladz. 308). Ieder lid moet op zich zelf, op grond van hetgeen bij het onderzoek is gebleken, zijn overtuiging vormen, en later daarnaar de vragen beantwoorden.

Ik kan wel begrijpen, dat de heer van Asch van Wijck een andere meening heeft, maar de geachte afgevaardigde houde mij ten goede, dat in de militaire wereld de verhoudingen geheel anders zijn dan in de burgermaatschappij, en vooral bij de leden van een raad van onderzoek geheel anders dan bij die van een rechtscollege.

Verder heeft de heer van Asch van Wijck nog gevraagd hoe het gaan zal, wanneer iemand meerdere feiten zijn ten laste gelegd en twee of meer bewezen zijn. De geachte afgevaardigde zou, als ik hem wel heb begrepen, voor elk bewezen feit op zich zelf de voorgeschreven vragen willen doen beantwoorden, om zodoende zuiverder beslissing te krijgen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben van meening dat het geen verbetering zou zijn en ook niet noodig is. Wanneer de feiten onderzocht zijn, stelt de voorzitter in het onderstelde geval als eerste vraag:

„Zijn er op grond van een of meer der ten laste gelegde en naar uw overtuiging bewezen feiten termen tot het verleenen van niet eervol ontslag?”

Is het antwoord algemeen of voor de meerderheid bevestigend, dan volgt als tweede vraag:

„Zijn er verzachtende omstandigheden?”

Als die beide vragen beantwoord zijn, gaat het advies naar den Minister, zonder dat behoeft vermeld te worden op grond van welke der bewezen feiten de uitspraak der leden is geschied; dat is en blijft voor ieders verantwoording. Met wat er dan verder gebeurt, zal ik de Kamer niet verder ophouden.

Met genoegen vernam ik, dat de heer van Asch van Wijck van oordeel is, dat ten aanzien van de raden van onderzoek en van appel bij de behandeling in de andere Kamer verbeteringen zijn aangebracht. Ik heb daartoe gaarne medegewerkt, met name waar het gold om het beroep op een raad van appel voor beklagde officieren vast te stellen, zonder dat zij dit als gunst behoeften te vragen.

21ste VERGADERING. — 5 JUNI 1902.

43. Regeling van de militaire pensioenen bij de zee- en landmacht.

Ik meen hiermede, Mijnheer de Voorzitter, de gemaakte opmerkingen te hebben beantwoord, maar ben natuurlijk gaarne bereid, desverreicht, nadere inlichtingen te geven.

De heer **Kruys, Minister van Marine**: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkel woord naar aanleiding van hetgeen gesproken is door den heer van Alphen.

In de eerste plaats heeft die geachte afgevaardigde gewezen op de non-activiteit bij de marine.

De heer van Alphen heeft namelijk gezegd, dat de non-activiteit bij de marine onvoldoende geregeld is en had daarom gewenscht dat zulks bij deze gelegenheid ware geschied. Zulks komt mij echter overbodig voor, de non-activiteit bij de marine is een geheel huishoudelijke aangelegenheid, die geen verdere regeling behoeft. Want wat is het geval? Wanneer voor een officier na volbrachte reis of militairen dienst, tijdelijk geen emulooy is, dan schiet er niets anders over dan hem op non-activiteit te stellen, hetgeen daarin bestaat, dat hij op ongeveer half traktement komt. Nu wil ik het geachte lid wel toegeven, dat het voor een officier niet altijd aangenaam is, vooreenigen tijd op non-activiteit te worden gesteld, maar gelukkig duren tegenwoordig die perioden zeer kort. Bij de landmacht is de non-activiteit ook van invloed op de bevordering, bij de marine alleen op de financiën. In de laatste jaren is daarin een groote verbetering gebracht; vroeger waren er veel meer officieren non-actief dan tegenwoordig. Daarenboven is door mijn geachten voorganger de bepaling in het leven geroepen, dat voor elk jaar verblijf buitengaats, een verlof wordt toegekend van 14 dagen met behoud van vol traktement, zoodat een officier die 3 jaren in de koloniën heeft doorgebracht, bij zijn terugkomst in het vaderland een verlof krijgt van 6 weken met vol traktement. Op enkele uitzonderingen na, zijn alle officieren na verloop van dat verlof weder noodig en worden zij onmiddellijk geplaatst, zoodat het getal officieren op non-activiteit in den regel gering is.

Verder had de geachte afgevaardigde gaarne gezien dat in art. 10 van ontwerp litt. A als eisch voor de bevordering van een kapitein ter zee tot schout-bij-nacht was opgenomen, een bevelvoering van 6 maanden buitengaats, terwijl nu de eisch is, bevelvoering op een actieven oorlogsbodem.

Mijns inziens ligt hierin nu niet zulk een groot verschil.

Het wil geenszins zeggen, dat een schip meer bepaaldelijk bestemd voor de verdediging binnengaats, nooit in zee komt, neen, dat schip vaart evengoed als een schip buitengaats, het maakt reizen in de zeegaten en daarbuiten. En nu komt het mij voor, dat het bevel voeren in open zee niet moeilijker is dan het bevel voeren op een schip hier op de kust: ik geloof dat dit laatste in sommige omstandigheden meer eischt van den commandant dan het eerste. Ware onze zeemacht anders ingericht, waren er meer schepen buitengaats, dan zou er geen bezwaar zijn, den eisch door den geachten afgevaardigde gewenscht, te stellen.

Thans is men bij het stellen van eischen voor bevordering zoo ver mogelijk gegaan, om zekerheid te hebben, dat ieder in de gelegenheid kan gesteld worden, aan die eischen te voldoen.

Dat het wenschelijk zou zijn een schout-bij-nacht, alvorens hij in aanmerking zou kunnen komen bevorderd te worden tot admiraal, het bevel te doen voeren over een eskader of divisie, moge op zich zelf beschouwd waar zijn — ik zou het ook zeer toejuichen —, maar ik geloof dat het niet mogelijk is dien eisch te stellen. En wanneer de geachte afgevaardigde zegt: maak dan een binnenlandsche divisie en laat die dooreen schout-bij-nacht commandeeren, dan antwoord ik, dat zelfs het samenstellen van een binnenlandsche divisie, waarover het bevel aan een vlag-officier kan worden opgedragen, slechts zeer zelden mogelijk is.

In art. 14 had de geachte spreker gaarne gewenscht, dat voor bevordering van de officieren van administratie tweede klasse de eisch gesteld was examen te doen in rechtskennis. Die kennis wordt echter reeds gevorderd voor officier van administratie tweede klasse; het komt mij voor, dat het dus niet noodig is hen voor bevordering nogmaals aan dit examen te onderwerpen.

Wat betreft den eisch aan officieren-machinisten 2de klasse te stellen, dat zij, alvorens voor bevordering in aanmerking te komen, een jaar aan het hoofd moeten gestaan hebben van de machine-kamer aan boord van een modern oorlogsschip, is practisch niet altijd uitvoerbaar.

Voor detachering gedurende 5 jaren aan het marine-établissement te Soerabaja worden steeds de beste officieren-machinist uitgezocht. Niet altijd zal het mogelijk zijn, deze officieren, hetzij vóór, hetzij dadelijk na die detachering, een plaatsing te geven als hoofd van de machine-kamer op een schip als boven bedoeld. Het zou, gelijk in de Memorie van Beantwoording reeds herinnerd is, hoogst onbillijk zijn, deze officieren, omdat zij geen gelegenheid gehad hebben te voldoen aan den eisch voor bevordering, van bevordering uit te sluiten.

De heer van Alphen: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb alleen het woord gevraagd om een misverstand op te helderen; ik vrees toch dat de Minister van Oorlog niet heeft verstaan wat ik gezegd heb omtrent art. 3, sub a, van de wet D.

Ik zeide, dat ik in die bepaling geen verandering zou willen brengen; waaruit bleek, dat omkeeren der rechten van de Regeering en van officieren, die voor pensionneeren in aanmerking komen, of hun pensioen vragen, allermint mijn bedoeling was.

De heer van Boneval Faure: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch in de eerste plaats den Minister van Oorlog er opmerkzaam op te maken, dat het voorbeeld hetwelk ik ter illustratie mijner opmerkingen aangehaald heb, zonder daarbij in alle bijzonderheden te treden, een reëlen grondslag heeft.

Met voldoening vernam ik dat de Minister de door mij besproken voorschriften aan een nader onderzoek hoopt te onderwerpen. Ik vlei mij dat Zijn Excellentie daarin aanleiding zal vinden om ook de door mij gemaakte opmerkingen in nadere overweging te nemen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De vergadering wordt voor een half uur geschorst en daarna hervat.

Beraadslaging over de WETSONTWERPEN TOT REGELING VAN DE MILITAIRE PENSIOENEN BIJ DE ZEE- EN LANDMACHT.

De heer van Alphen: Mijnheer de Voorzitter! Bij het bespreken der nu, door u, aan de orde gestelde wetsontwerpen, betreffende de militaire pensioenen bij de land- en zeemacht, wil ik beginnen met te verklaren, dat ik met genoegen heb gezien, dat de Minister van Oorlog een voorstel wil doen, om het zoogenaamde capitulanten stelsel, dat in deze Kamer meermalen besproken is, in uitvoering te brengen.

Naar mijn oordeel zal dit toch zeer gunstig werken, zoowel op het vrijwillig dienst nemen bij het leger, als op het gehalte der onderofficieren, waarbij men dan de goede en jeugdige krachten voor den dienst beschikbaar kan houden, onder voor hen betere vooruitzichten bij meer gevorderden leeftijd. Ik hoop dat de Minister, bij die poging, méér succes zal hebben dan zijn voorgangers, en vooral ook, dat de totstandkoming van een weduwenpensioenfonds voor onderofficieren, daardoor moge worden bevorderd en verwezenlijkt.

Daarentegen zag ik met leedwezen door den Minister, bij art. 4, zij het dan noode, zooals de Minister van Marine zegt, prijs geven het recht voor officieren op tijdelijk pensioen bij minder dan 5 jaren werkelijken dienst in het geval van art. 2, sub 3, welk recht door de voorgaande Regeering, in haar Memorie van Toelichting, gemotiveerd en verdedigd werd. Dit recht ontviel den officieren, alleen ter wille van gelijkvormigheid met de bepalingen voor onderofficieren en minderen, hoewel deze laatsten daardoor niet in het minst werden gebaat. Wel verklaarde de Minister van Oorlog, dat de 2de-luitenants en adelborsten 1ste klasse tegenwoordig in den regel niet vóór hun 21ste jaar in die rangen benoemd worden, en dan reeds 5 dienst-jaren kunnen doen gelden, maar, wat de adelborsten betreft, kan hierin wellicht eerlang verandering worden gebracht. Bij de behandeling der laatste Marinebegroting, betoogde ik toch dat het wenschelijk ware om de adelborsten, evenals vroeger, op jeugdigen leeftijd aan boord onzer schepen te plaatsen, en de Minister van Marine heeft verklaard ook van die wenschelijkheid overtuigd te zijn, en dat dit zeer zeker een punt van ernstige

43. Regeling van de militaire pensioenen bij de zee- en landmacht.

overweging moest uitmaken, indien het aantal aspiranten voor plaatsing op het Koninklijk Instituut te gering blijft. Adelborsten die in den vervolgde dan weder, op 17- of 18-jarigen leeftijd, het Koninklijk Instituut mochten verlaten, en benoemd worden tot adelborst 1ste klasse, zullen dan slechts 1 of 2 dienstjaren tellen, en dus wel degelijk in minder gunstige verhouding komen.

Mij dunkt het streven naar gelijkvormigheid werd hier wel wat ver gedreven, maar wilde men absoluut gelijkheid, dan ware het, naar mijn bescheiden oordeel, billijker geweest, aan de minderen dezelfde aanspraken te geven, dan ze te ontnemen aan die jeugdige officieren. De meerdere kosten behoeften daarvan niet terug te houden; het doen gelden dier aanspraken zal, ook bij de minderen, wel zelden voorkomen, het tijdelijk pensioen wordt voor één hoogstens vijf jaar gegund, het bedrag is klein en bovendien vervalt dan de anders voor minderen gebruikelijke gratificatie.

Wat betreft de pensioenverhooging, voor diensten in de koloniën bewezen, moet ik bekennen wel wat te hebben gevoeld voor het stelsel, door den gepensionneerden generaal Henekens aanbevolen. Na uitwerken der gevolgen en ook na overwegen van hetgeen daartegen is aangevoerd, ben ik echter mede van oordeel, dat dit systeem minder goed zou passen in deze wet en niet gewenscht is. Ik beaam dan ook den nu door de Regeering gevolgden weg, om de vroeger aangenomen verhouding tusschen de gemiddelde pensioenbedragen en de Indische toelagen, voor officieren, onderofficieren en minderen, zooveel mogelijk te herstellen. Maar ik heb hier meermalen gewezen op het, buiten alle verhouding, groote verschil in de verhooging van pensioen voor diensten in de koloniën, tusschen de hoofdmachinisten 1ste klasse en hun tijdgenooten, die, boven hen, het voorrecht ten deel viel om te worden bevorderd tot officier-machinist. De laatste ontving toch f 75 voor ieder jaar dat hij vroeger in de koloniën diende, terwijl de hoofdmachinist, die na gelijke diensten niet voor die bevordering in aanmerking kon komen, zich, ondanks evenveel ijver en toewijding, moest vergenoegen met f 15, dat is $\frac{1}{5}$ van f 75. Zijn gelukkiger begaafde tijdgenoot kon een pensioen erlangen dat, alles te zamen, dubbel zoo groot was als dat waarop hij kon aanspraak maken.

In die leemte is nu wel gedeeltelijk voorzien, maar daar de meeste machinisten, die den officiersrang niet erlangen, natuurlijk worden gepensionneerd als hoofd-machinist 1ste klasse, had ik aan die oude dienaren gaarne nog wat hooger Indische toelage zien toekennen en beter in verhouding van hun pensioen, zijnde f 700, tot het gemiddelde bedrag der pensioenen van de officieren-machinist, zijnde f 1300, waardoor hun Indische toelage dan $\frac{7}{13}$ van f 75 of f 40 zou bedragen.

De meerdere kosten zouden zeker niet belangrijk geweest zijn, nu in den laatsten tijd bij de marine slechts weinige hoofdmachinisten worden gepasseerd voor bevordering, en bij de landmacht het aantal hoofdopzichters van fortificatiën zeer gering is, waarvan wel weinigen in de koloniën zullen gediend hebben. Van onbillijkheid tegenover andere onderofficieren kon, dunkt mij, hier geen sprake zijn, daar zij in rang tusschen deze en de officieren staan, en de vooruitzichten voor al de overige hoofdmachinisten en de opzichters, van de 2de en 3de klasse, verbeterd werden.

Maar alles te zamen genomen verheug ik mij toch in den grooten stap die bij de Indische toelagen gedaan is in het belang van alle onderofficieren en minderen, in het bijzonder voor het geheele korps machinisten en ten deele dus ook voor de trouwe oude dienaren, die ik op het oog had.

Met den Minister van Marine ben ik van oordeel, dat het niet geraden is, om aan de onderofficieren bij de *zeemacht* gelegenheid te geven om na 15 jaren werkelijken dienst, evenals bij de landmacht, gepensionneerd te worden, onder verband met dienst doen, bij de marine-reserve, tot hun 45ste jaar. Hiervan zou toch het gevolg zijn dat vele onderofficieren, die bij 15-jarigen dienst, door hun Indische jaren, reeds aanspraak hebben op een vrij hoog pensioen, op nog krachtigen leeftijd den actieven dienst verlieten en in allerlei betrekkingen aan den wal, hun geschiktheid voor verdere diensten op de schepen zouden verliezen.

Die maatregel is bovendien niet noodig, want in reserve voor de marine wordt langs minder kostbaren weg voorzien. De aan die reservisten betaalde traktementen zijn gering en zij dienen tot hun 45ste jaar zonder aanspraak op pensioen te verkrijgen.

De vele voordeelen die deze wetten zullen brengen aan de belanghebbenden, en *voornamelijk* aan de onderofficieren en minderen, ten volle waardeerende, ben ik te meer bewogen met de oud-militairen die vroeger, onder zooveel ongunstiger voorwaarden, zijn gepensionneerd of zonder eenig pensioen zijn ontslagen, die hun leven eindigen in kommersiële omstandigheden en zelfs gebrek lijden, als ze niet meer in staat zijn om in eigen onderhoud te voorzien. De toen vigeerende pensioenwetten zijn door de Ministers te recht verouderd, gebrekkig en onvolledig genoemd.

Daar ik nu moet erkennen, dat de Regeering moeilijk kon medegaan om aan deze nieuwe wetten terugwerkende kracht te geven, zag ik met groot genoegen door beide Ministers, van Oorlog en Marine, verklaren, dat zij bereid waren ruimer gratificatiën toe te kennen aan de oud-militairen die na het *indienen* dezer wetsontwerpen bij minder dan 20 jaar dienst zonder pensioen zijn ontslagen en ook aan andere behoeftige oud-gedienden, en dat zij bovendien, door verhoogen der toelagen aan het fonds, tot steun van onderofficieren en minderen die vóór de wet van 1877 zijn gepensionneerd, willen trachten om ook het lot van die oud-militairen te verbeteren.

Ten slotte, Mijnheer de Voorzitter, een woord van hulde aan de afgestreden Ministers, die deze vier wetsontwerpen opmaakten en indienden, aan deze Regeering die ze zoo *spoedig* in behandeling bracht, en aan de Ministers van Oorlog en Marine die ijveren om ze te doen aannemen. Ik verklaar mij gaarne bereid om daartoe ook voor deze beide pensioenwetten mede te werken.

De heer **Hovy**: Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mij geheel aan bij den dank, door den heer van Alphen aan de Regeering gebracht voor de indiening dezer pensioenregeling in het algemeen, en in het bijzonder ook, dat zij zich bereid heeft verklaard om ook de oud-militairen te gedenken, die vroeger onder zooveel ongunstiger voorwaarden werden gepensionneerd, of zonder pensioen zijn ontslagen. Ik veroorloof mij nog een enkele vraag te doen, naar aanleiding van hetgeen voorkomt in het Voorloopig Verslag dezer Kamer bij art. 23. Daar leest men: „De opmerking werd gemaakt door een lid, dat hij gaarne naast het weduwepensioen nog zoude gezien hebben, dat een toelage ware uitgekeerd voor kinderen, zoodat een weduwe met veel kinderen meer zoude ontvangen dan een weduwe zonder of met weinig kinderen.” Die opmerking is door de Regeering niet beantwoord, en ik begrijp dat bevredigende beantwoording moeilijk was, omdat de wet eenmaal vastgesteld is. Ik meen evenwel te mogen beweren, dat in de meeste gevallen bij dergelijke regelingen daarmede wel rekening gehouden wordt, en het is daarom dat ik bescheiden in overweging zou wenschen te geven, of het niet mogelijk zou zijn bij het samenstellen der begrooting in een dergelijk geval acht te slaan op de grootte van het gezin, door het geven van een extra toelage, althans zoo lang de kinderen nog in den jeugdigen leeftijd zijn, omdat het niet te ontkennen valt, dat een weduwe met veel kinderen op veel zwaarder lasten zit dan een weduwe met weinig kinderen.

De heer **Bergansius**, Minister van Oorlog: De geachte afgevaardigde uit Zuidholland heeft er zijn voldoening over uitgesproken, dat ik mij in de andere Kamer verklaard heb als voorstander van het capitulant-stelsel en dat ik bereid ben daartoe een wetsontwerp in te dienen. Ik zal trachten die belofte gestand te doen, maar men mag daarbij niet voorbijzien, dat de zaak van ingrijpenden aard is en dat de medewerking noodig is van al mijn ambgenooten. Dit zal mij echter niet beletten om in die richting werkzaam te zijn, al is het niet in die uitgebreide mate als wenschelijk zou zijn.

Wat betreft het pensioenfonds voor onderofficieren en minderen, is het den heer van Alphen bekend, dat daarvoor een commissie is benoemd. Ik hoop dat die commissie spoedig de resultaten van haar onderzoek zal kunnen mededeelen. Maar het is en blijft een moeilijke zaak en ik durf mij niet vleien, dat zij zoo spoedig zal zijn opgelost.

Ik sluit mij verder gaarne aan bij de waardeerende woorden, die de heer van Alphen heeft gesproken ten opzichte van de Ministers, die de wetsontwerpen hebben samengesteld en ingediend. Gelet op de groote belangen, die er bij betrokken zijn, hebben wij geen oogenblik gearzeld, deze wetsontwerpen over

43. Regeling van de militaire pensioenen bij de zee- en landmacht.

te nemen. Wij hebben ons, dadelijk bij ons optreden, bereid verklaard ze, behoudens enkele noodig bevonden wijzigingen, te verdedigen, een taak, Mijnheer de Voorzitter, die wij in de andere Kamer met voldoening, zij het dan niet zonder soms warmen strijd, hebben vervuld.

De heer van Alphen heeft zich aangesloten aan het gestelde onder art. 4 op bladz. 7 van het Voorloopig Verslag, en betreurt het dat door de Regeering prijs is gegeven, het recht van den officier op tijdelijk pensioen bij minder dan vijf jaar dienst, zooals oorspronkelijk in art. 4 was gesteld.

De geachte afgevaardigde zou er de voorkeur aan hebben gegeven, de gelijkheid in deze voor officieren en mindere militairen te verkrijgen, door voor allen den eisch van vijf jaar los te laten en hij meent, dat dan toch niet zoo heel velen recht op pensioen zouden verkregen hebben.

Nu, Mijnheer de Voorzitter, dat zou niet zijn meegevallen. Dan zou dit recht verkregen zijn door alle miliciens, die zouden blijken ongeschikt te zijn voor den dienst door gebreken, die zij al hadden vóór hun inlijving en die gaandeweg gedurende de eerste maanden worden afgekeurd. Scherpe keuring voor de inlijving kan niet worden toegepast, en buitendien zou het voor velen allicht aanleiding zijn om gebreken vooralsnog verborgen te houden, ten einde die later, na korten diensttijd, te doen gelden voor pensioen.

Daarmede zou noch de dienst, noch het algemeen belang en allerm minst de schatkist gebaat worden.

Ook in de Tweede Kamer was een strooming, die den eisch van 5 jaren dienst wilden doen vervallen. Waar dit echter niet kan voor den mindere, hebben wij voor de officieren den eisch van 5 jaren dienst opgenomen.

Maar dat is toch inderdaad zoo erg niet: de meeste officieren van de landmacht zullen bij hunne aanstelling tot officier reeds 5 jaar of bijna 5 jaar dienst kunnen doen gelden, nu de dienst zal tellen van af het volbrachte 16de jaar. Zeker zal dat geval zijn met hen, die de cadettenschool hebben gevolgd, waar zij in den regel op 16jarigen leeftijd heengaan, om dan 2 jaar op die school en 3 jaar op de Koninklijke Militaire Academie te verblijven. Evenzoo zij, die bij den Hoofdcursus worden opgeleid, terwijl zij, die uit de burgermaatschappij op de Koninklijke Militaire Academie komen althans reeds 3 jaar dienst hebben bij hun aanstelling tot officier; blijven over de officieren van gezondheid, de militaire apothekers en de paarden-artsen, die te voren niet in militairen dienst zijn geweest.

Het zal dus in het algemeen niet veel voorkomen dat een officier met minder dan 5 jaar dienst, fysiek ongeschikt wordt, en voor de enkelen, die in dat bijzonder geval geraken, is niets verbeurd. Zij kunnen volgens het wetsontwerp niet ontslagen worden, en men zal hen, zoo ze volstrekt geen dienst kunnen doen, met verlof kunnen sturen met vol traktement of, als daartoe termen zijn, op non-activiteit moeten stellen, totdat zij de 5 jaren dienst hebben verkregen en recht op tijdelijk pensioen kunnen doen gelden. Zij zullen dus niet in zulk een kwade conditie komen, als men oppervlakkig beschouwd denkt.

Wat betreft de toelage voor dienstjaren in Oost-Indië, daarop zal de Minister van Marine wel willen antwoorden, omdat dit bij de landmacht van betrekkelijk weinig invloed is. Ik erken echter, dat ik gaarne heb medegewerkt om die toelagen eenigszins te verhoogen, en meer in evenredigheid te brengen met de tegenwoordige verhouding tusschen de inkomsten van officieren en minderen. Dit zal iets meer kosten, maar ik geloof, dat dit geld goed zal zijn besteed.

En wat nu betreft de terugwerkende kracht, daar kan ik niets nieuws van zeggen, om de eenvoudige reden, dat ik daarover in de andere Kamer zooveel heb moeten hooren en heb moeten spreken, dat ik mij hier wel kan bepalen tot de mededeeling, dat het inderdaad het voornemen is om op de begrooting een behoorlijken post te brengen, ten einde, zoover noodig en mogelijk, eenigszins te gemoet te komen aan degenen, die vóór de inwerkingtreding van deze wet, en meer speciaal na de instelling van den Militairen Pensioenraad, zonder pensioen den dienst hebben verlaten wegens gebreken in doch niet door den dienst verkregen. Wij hopen in de gelegenheid gesteld te worden in dien zin te handelen, terwijl verder de Minister van Marine en ik hebben bepaald, dat vóór het in werking treden van de wetsontwerpen, tegen den zin van de belanghebbenden,

zoo min mogelijk pensioen zal worden verleend aan hen, die volgens de nieuwe bepalingen in betere conditie zullen komen dan volgens de bestaande wetten. Wij hopen geen misbruik te maken van 's lands gelden, wanneer wij, tot bereiking van dit doel, die personen door het verleen van verlof of op andere wijze zoolang in dienst houden, totdat zij kunnen deelen in de voorrechten, die de in behandeling zijnde wetsontwerpen hun zullen geven.

Ik zeg dit, omdat in de Tweede Kamer bij enkele leden eenigszins de meening heerschte, dat alleen de officieren zouden profiteren. Neen, Mijnheer de Voorzitter, ook de minderen zullen in ruime mate deelen in deze voor hen gunstige bepaling.

De heer Hovy zou gaarne gewenscht hebben, dat bij dit wetsontwerp voor de weduwen ook rekening ware gehouden met de talrijkeheid van het gezin, zooals o. a. het geval is bij de Pensioenwet voor de weduwen en weezen van burgerlijke ambtenaren. Wel ware hiervoor te zeggen, doch er is geen aanleiding gevonden, in dien zin de tot nu toe bestaande bepalingen te wijzigen. Intusschen kan ik den heer Hovy de verzekering geven, dat weduwen, die wegens een groot gezin in zeer moeilijke omstandigheden verkeerden, zich tot de Koningin kunnen wenden en dan meermalen, soms jaren achtereens, een gratificatie krijgen uit den post, die daarvoor op de begrooting voorkomt en daarop wel zal blijven.

De heer Kruys, Minister aan Marine: Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mij geheel aan bij het gesprokene door mijn ambtgenoot voor Oorlog, ook voor zoover het art. 4 sub a betreft, waar de geachte afgevaardigde uit Zuidholland liever had gezien, dat de 5 jaar dienst voor officieren niet verplichtend was gesteld. Ik wil bij het door mijn geachten ambtgenoot medegedeelde alleen nog dit voegen, dat op het oogenblik geen vrees behoeft te bestaan, dat het aantal benodigde adelborsten niet zal worden verkregen; waar ten vorigen jare voor 23 plaatsen zich slechts 52 adspiranten aanmeldden, hebben dit jaar voor 25 plaatsen zich 91 adspiranten opgegeven.

Hoewel de geachte afgevaardigde instemde, met de verbeteringen betreffende de verhoogingen van pensioenen voor onderofficiieren en minderen voor de jaren in Indië en tusschen de keerkringen in actieven dienst doorgebracht, had hij gaarne gezien, dat voor de hoofdmachinisten 1ste klasse meer gedaan was. Het heeft bij mij ook een punt van overweging uitgemaakt en ik heb nagegaan of het niet wenschelijk zou zijn om de hoofdmachinisten een afzonderlijke categorie te doen vormen; de pensioensverhoging zou dan f 35 per jaar in de koloniën doorgebracht, moeten bedragen.

Het denkbeeld van den geachten afgevaardigde, om de verhoging van pensioen voor de hoofdmachinisten der 1ste klasse in dezelfde verhouding te doen staan tot die voor de officieren, als het pensioen van de eersten staat tot het pensioen van de officieren-machinist, komt mij niet billijk voor.

Ware dat geschied, dan zou men voor verschillende andere takken van dienst speciale verhoogingen hebben moeten uittrekken, b. v. voor de mariniers; maar daarmede zou de lijn zijn verlaten, die altijd is gevolgd. Met het stelsel in de wet gevolgd, is de billijkheid genceel betracht en een groote verbetering verkregen, zoo voor de onderofficiieren als voor de hoofdmachinisten. Met genoegen heb ik vernomen, dat de geachte afgevaardigde het met mij eens is, dat het voor de marine geen overweging verdient, pensioen te verleen na een werklijken diensttijd van 15 jaren, met de verplichting om bij de marine-reserve te blijven doordienen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De vier wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder hooftelijke stemming aangenomen.

II. VOORSTEL VAN WET TOT AANVULLING VAN DE MILITIEWET 1901. (193)

De heer de Savornin Lohman, door de Tweede Kamer aangewezen tot verdediging van het voorstel, wordt door den griffier binnengeleid.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer Godin de Beaufort: Mijnheer de Voorzitter! Het is niet voor de eerste maal, dat wij de eer hebben het geachte lid van de andere Kamer, den heer de Savornin Lohman, in ons midden te zien ter verdediging van een voorstel, door hem ingediend. Het spijt mij evenwel, dat ik thans niet met evenveel sympathie als de vorige keeren zijn optreden hier kan begroeten. Ik moet integendeel verklaren, dat ik de indiening van dit wetsontwerp in hooge mate betreurt. Ik behoef niet in herinnering te brengen hoe kort het nog geleden is dat de Militiewet is tot stand gekomen, hoe de aanneming dier wet in het vorig jaar na tal van vergeefsche pogingen om het militaire vraagstuk tot oplossing te brengen, een einde heeft gemaakt aan een jarenlangen strijd.

Wij hadden dan ook mogen verwachten, dat wij althans in den eersten tijd van de militaire quaestie af zouden zijn. Intusschen, het heeft niet zoo mogen zijn. Bij de eerste gelegenheid dat krachtens de nieuwe wet van de dienstplichtigen een iets zwaarder offer werd gevraagd dan volgens de vroegere wetgeving, hebben wij een agitatie in den lande zich zien ontwikkelen en is, ik zal niet zeggen als gevolg daarvan, maar dan toch in aansluiting daaraan, nadat men eerst beproefd had door motiën de zaak te verhelpen, ten slotte dit voorstel ingediend. Ik betreurt, dat dit is geschied, omdat aanneming van dit voorstel zal verlevendigen den moed en het zelfvertrouwen van hen die tot hun leuze hebben genomen „geen man en geen cent”. Men zal nu den indruk krijgen, wanneer dit voorstel wordt aangenomen, dat het toch nooit geen kwaad kan zulk een beweging op touw te zetten, daar, al krijgt men ook niet alles wat men verlangt, men toch niet met leegte handen naar huis gaat.

En omgekeerd kan de aanneming van dit voorstel niet anders dan ontmoedigend werken op de Regeering en op allen die wenschen vast te houden aan en voort te bouwen op de grondslagen, neergelegd in de wetten van verleden jaar, welke zijn te beschouwen als een compromis, waarbij dan toch zeker niet te veel van het Nederlandsche volk geëischt werd in het belang van zijn verdediging.

Het komt mij voor dat er wel zeer gewichtige redenen zouden moeten bestaan om een voorstel als dit aan te nemen, maar ik moet eerlijk bekennen dat ik die gewichtige redenen tot nu toe nog niet heb kunnen ontdekken.

De voorstellers zijn begonnen, en dit doet mij genoegen met enkele van de argumenten die van andere zijden tegen de oproeping der lichtingen '95 en '96 zijn aangevoerd te ecarteeren; zij beroepen zich feitelijk dan ook slechts op één argument: het billijkheidsmotief. Al die andere argumenten kunnen wij dan ook laten rusten. Alléén dat billijkheidsmotief behoort dus nader te worden onderzocht.

Door den heer Lohman werd dit billijkheidsargument aldus toegelicht: „Het was echter”, zoo sprak hij in de zitting van 27 Mei jl., „ook een quaestie van billijkheid en, ik zou bijkans zeggen, van trouw aan *eigen* antecedenten. Toen wij in 1892 in die verlengingswetten hebben toegestemd, hebben wij *hier altijd in de Kamer gezegd*, wij kunnen dat gerust doen; het is niets dan een verlenging op papier, dit is de reden waarom wij zonder eenige moeilijkheid de voorstellen Seyffardt hebben aangenomen. *Wij* beschouwden het *allen* als een verlengingswet op papier, ten einde degenen die volgens de wet hebben uitgediend toch te kunnen opnemen in de landweer. Ik vond het niet billijk, hoewel *wij zelf er eenigermate schuldig aan zijn* (maar de Minister van Oorlog in het geheel niet), *die afspraak als het ware te vergeten* en ons op een ander standpunt te plaatsen dan toen wij die noodwetten goedkeurden.”

En ook verder kwam de heer Lohman in zijn rede er meermalen op terug, dat wij hier eigenlijk te doen hadden met een akkoord.

Nu moet ik bekennen dat mij tot op dit oogenblik van zulk een akkoord niets gebleken is.

Het akkoord kan natuurlijk niet liggen in de bepalingen der wet op zich zelf, want als het akkoord alléén daarin lag, zou men nooit een wet kunnen veranderen, zonder in strijd te komen met het bij haar totstandkoming getroffen akkoord. De bedoeling van den geachten voorsteller, als hij spreekt van een akkoord, kon dus geen andere zijn dan dat bij de behandeling dezer wet in de Tweede Kamer, hetzij in de gewisselde stukken, hetzij bij de openbare discussie, een speciaal akkoord zou getroffen zijn.

Nu heb ik mij de moeite gegeven nog eens na te gaan wat in 1892 over die wet-Seyffardt is voorgevallen. Ik beweer niet dat ik alle stukken en discussiën van a—z gelezen heb, maar zoover de tijd het toeliet heb ik alles eens doorgezien, en nu is er, voor zoover ik heb kunnen nagaan, daarin niets te vinden wat wijst op eenig akkoord. Er zijn in 1892 wel in den breede tal van andere quaesties besproken, bijv. of de dienst twee, drie of vijf jaren zou worden verlengd, zoo ook de vraag of de persoonlijke dienstplicht reeds toen moest worden ingevoerd, zoo ook over de bestemming aan de meerdere troepen te geven, maar over die quaestie van de herhalingsoefeningen — ik kan natuurlijk ongelukkig in mijn zoeken geweest zijn — en dan verzoek ik te worden terechtgewezen — heb ik niets gevonden.

Hoe is het dus mogelijk dat de heer Lohman van een akkoord kan spreken, waartoe hij zelf nog al zou medegewerkt hebben.

Daarmede doet de heer Lohman zich zelf onrecht aan, want hij was destijds niet eens lid der Staten-Generaal. Wij waren beiden destijds pas korten tijd te voren als Minister afgetreden.

De wet-Seyffardt nu is van April 1892, en de heer Lohman is in Juni 1892 eerst in deze Kamer en een of twee jaar later weder in de Tweede Kamer gekomen.

Ik begrijp dus niet hoe de heer de Savornin Lohman kan spreken van trouw aan antecedenten en kan zeggen dat hij mede schuldig zou staan aan een zeker akkoord, dat de Kamer nu nopen moest dit wetsontwerp aan te nemen.

Wij hebben geloof ik niet zoo ver te zoeken naar de reden waarom herhalingsoefeningen in de wet-Seyffardt werden uitgesloten. Die reden ligt voor de hand. Wanneer wij ons slechts even verplaatsen in den toenmaligen toestand, dan wordt de zaak duidelijk.

Iemand die den militairen dienst volbracht had, werd immers destijds ingedeeld bij de schutterij, dienstdoende of rustende.

Nu zijn allen het er zeker over eens, dat de rustende schutterij een absolute non-valeur was; geen uitrusting, geen wapens; een verzameling van geoeffenden en ongeoeffenden; officieren die de manschappen niet kennen en omgekeerd. Niemand dacht er aan dat die macht te gebruiken was of ooit zou worden gebruikt. Die macht zou dus, door de miliciens vóór hun ontslag nog eens aan herhalingsoefeningen te doen deelnemen, geen haar beter worden. Ook voor de dienstdoenden was zulk een generale repetitie der miliciens vóór hun ontslag onnoodig, want in die dienstdoende schutterij kregen zij immers vanzelf wekelijks gelegenheid het geleerde te onderhouden. Er was dus geen reden tijdens het tot stand komen der wet van 1892 om de miliciens te plagen door oproeping in het laatst van hun dienstdienst. Maar nu is de toestand immers anders, want nu hebben wij geen schutterij meer, maar een landweer, die eenige jaren dienstplichtig is, en om nu een waarborg te hebben, dat deze uit geoeffenden zal bestaan moeten de miliciens in het laatste gedeelte van hun dienstdienst nog eens een generale repetitie dóór maken.

Ik geloof dan ook dat het voorstel eigenlijk ook niet consequent is. Ik zou het begrijpen als men tevens voorstelde deze twee lichtingen niet naar de landweer, maar nog even als vroeger naar de schutterij te doen overgaan; maar dat zij nu, terwijl zij overgaan tot de landweer niet geoeffend zullen worden, dat schijnt mij inconsequent.

Maar, zegt men, is dat nu zoo erg, is het zoo noodzakelijk, dat die twee lichtingen geoeffend worden, en om dit te weten heeft men zelfs er bij de Regeering op aangedrongen dat zij zou verklaren of zij die oproeping volstrekt noodzakelijk acht.

Het schijnt mij echter toe, dat zulk een verklaring moeilijk te geven is, want het geldt hier uit den aard der zaak een noodzakelijkheid die zeer betrekkelijk is.

Het is met mathematische juistheid nu eenmaal niet vast te stellen wat ten deze al of niet noodzakelijk kan genoemd worden. Dat geldt zowel voor deze als voor zoovele andere bepalingen van de Militiewet. Dat geldt evenzeer omtrent de getalsterkte van het contingent en van het aantal volledig geoeffenden, ook van den duur van den eersten oefeningstijd, ook van het aantal en den duur der herhalingsoefeningen enz. Wie zou durven verzekeren dat bij een iets sterker contingent, bij 12 maanden oefentijd, bij 12 weken herhalingsoefeningen het land veilig is, maar dat omgekeerd het verloren zal gaan als op een van die punten men het met iets minder moet stellen?

Niemand zou dat in ernst kunnen beweren, want er zijn ten

21ste VERGADERING. — 5 JUNI 1902.

193. Voorstel van wet tot aanvulling van de Militiewet 1901.

slotte te veel andere onvoorziene en onberekenbare factoren die op den uitslag van invloed kunnen en zullen zijn. Maar juist omdat men niet met mathematische juistheid zeggen kan wat absoluut noodzakelijk is, loopt men groote kans dat, als men eenmaal aan het afdingen gaat, men, bij gebreke van een met juistheid aan te geven grens, al lager en lager zal gaan; men weet waar men begint, maar waar is het einde? Men komt dan ten slotte tot een zeker nihilisme op militair gebied.

Wij hebben thans dit afdingings-systeem reeds in praktijk zien brengen ten aanzien der herhalingsoefeningen. De een wil zich beperken tot de lichting van 1895 en 1896; anderen stellen voor er 1897 bij te nemen. Nog weder anderen gaan verder en willen alle lichtingen tot 1901 vrijstellen. Men zal steeds blijven afdingen als men er eenmaal mee begint, omdat er geen bepaalde grens is aan te wijzen hoe ver men kan gaan.

Ik noemde zooeven reeds de lichting 1897. Daarover nog een enkel woord. Ik behoef niet te zeggen, dat ik er mij over heb verheugd dat, althans het amendement om ook de lichting van 1897 in het ontwerp op te nemen, is verworpen.

Intusschen mag men, geloof ik, vragen of daarmee nu die zaak wel voorgoed van de baan is. Ik althans ben daaromtrent nog niet geheel zonder zorg; en ik ben er niet zoo zeker van, dat men niet te zijner tijd ook nog eens aan de lichting van 1897 zal tornen. Er zijn, dunkt mij, reeds uitlatingen vernomen die hierop wijzen. Ik zal mij veroorloven op één zoodanige uitlating hier te wijzen en wel een van het vooruitstrevende liberale hoofdorgaan van de residentie. Dit orgaan zeide naar aanleiding der verwerping van het amendement van den heer Drucker het volgende: „De argumenten van den heer Drucker zullen niet worden vergeten. Als wij twee jaren verder zijn komen de verkiezingen in het verschiet. En in twee jaar kan veel gebeuren. Qui vivra verra.”

Dit is, dunkt mij, niet dubbelzinnig. De redeneering is hoogst eenvoudige: de lichtingen van 1895 en 1896 zouden, zonder dit wetsontwerp opkomen in 1902 en 1903, de lichting 1897 is dus eerst in 1904 aan de beurt. In 1904 zijn de verkiezingen van 1905 reeds in het verschiet; men heeft dus slechts in 1904 opnieuw een kleine agitatie zooals nu onlangs, op te wekken; de kiezersvrees zal dan de rest wel doen en zoo zal ook voor de lichting van 1897 ten slotte de vrijstelling worden verkregen evenals voor die van 1895 en 1896.

Ik kan niet zeggen, dat een dergelijke redeneering een zeer verheffenden indruk maakt. Daarbij wordt dan toch maar niets meer of minder gedaan dan het landsbelang achter te stellen bij de persoonlijke belangen van eenige duizenden miliciens; en er spreekt een merkwaardige opvatting uit van de wijze waarop de kiezers hun taak vervullen en het kan nu geen kwaad zulke uitlatingen goed te onthouden, waar zij komen van een zijde die zoo zeer gestemd is voor de grootst mogelijke uitbreiding van het kiesrecht.

Intusschen, voor het oogenblik kunnen wij, geloof ik, dankbaar zijn voor de vrij onvoorzichtige uitlating met het oog op de zaak welke het geldt; want: un homme averti en vaut deux.

In aansluiting aan hetgeen in het Voorloopig Verslag is gezegd, zou ik er nu op willen aandringen met de oproeping van de lichting van 1897 niet te wachten tot 1904. Er zijn nu eenmaal zaken die beter niet behandeld worden met de verkiezingen in het gezicht. Wij zijn het bij voorbeeld allen daarover eens met betrekking tot de Drankwet. Zoo zou ik het evenmin wenschelijk achten een quaestie die nog al diep ingrijpt in de persoonlijke belangen of het persoonlijk gemak van eenige duizenden miliciens, zooals die der herhalingsoefeningen te behandelen met de stembus in het verschiet. Maar ook uit een ander oogpunt schijnt oproeping der lichting 1897 vóór 1904, dus uiterlijk in 1903 mij gewenscht.

Indertijd is door den Minister Kool in het uitzicht gesteld, dat de miliciens steeds zouden worden opgeroepen in het 3de, 5de en 7de jaar; daarvan zou echter dit jaar zijn afgeweken ten aanzien van de lichting van 1895; ware de oproeping niet geschorst dan zou die lichting in het achtste jaar zijn opgeroepen in plaats van in het zevende. Het heeft mij verwonderd dat de geachte voorstellers zich niet op dit argument hebben beroepen. Men had daartoe slechts te wijzen op de verklaring van den Minister Kool bij de behandeling van de tegenwoordige wet. En dit zou, dunkt mij, althans ten aanzien

der lichting 1895, een krachtiger motief voor vrijstelling zijn geweest dan het beroep op de vervallen verlengingswetten.

Maar ofschoon men altijd de bedoeling heeft gehad om op te roepen in het derde, vijfde en zevende, en niet in het achtste jaar, is het toch zeer verklaarbaar dat de lichting van 1895 in het achtste jaar is opgeroepen. Dit heeft zijn reden hierin, dat ten vorigen jare de nieuwe wet nog niet gold. Toen leefden wij onder de verlengingswet, die de herhalingsoefening voor die lichting uitsloot. Toen nu de nieuwe wet werd ingevoerd, kwam de lichting van 1895 reeds in haar 8ste jaar en kon zij dus niet meer worden opgeroepen op het tijdstip dat de Minister Kool had in uitzicht gesteld. Het gevolg hiervan zou echter geweest zijn, dat de zaak nu ook eenigermate gepraejudiceerd was voor het vervolg. Ware de lichting 1895 dit jaar, in het achtste jaar dus, opgeroepen, dan zou de lichting 1896 het volgende jaar eveneens in het achtste jaar opkomen en zoo vervolgens elke lichting.

Het komt mij voor, dat dit werkelijk een zwakke kant is van de oproeping der lichting '95 in dezen zomer. Nu geloof ik dat — indien dit wetsontwerp, wat ik niet hoop, maar toch zeer waarschijnlijk acht, wet mocht worden — het zeer gewenscht is om ten aanzien der lichting 1897, en ook van latere lichtingen — de zaak terug te brengen in het spoor, waarin de Minister Kool de bedoeling had haar te leiden, door de oproepingen zooveel mogelijk te doen plaats hebben in het 3de, 5de en 7de jaar. Dit zal natuurlijk ook eenigszins minder bezwarend zijn voor de miliciens, er zullen onder dezen in het 7de jaar minder gehuwden zijn dan in het 8ste en ook vele gezinnen zullen in het 8ste jaar talrijker zijn dan in het 7de, zoodat de milicien in den regel in het 8ste jaar thuis minder goed kan worden gemist dan in het 7de.

Wat ik voorsta is dus en geheel in overeenstemming met hetgeen van Regeeringswege is in uitzicht gesteld, en in het belang der miliciens, en zal tevens het groote voordeel hebben dat in 1904 en in 1905 geen agitatie meer te wachten is, als die wij thans hebben kunnen waarnemen. Als in 1905 tijdens de verkiezingen de lichting 1899 aan de beurt is, zal men er reeds aan zijn gewend en niet beter weten of het behoort zoo.

Ik heb gemeend dit weinige te moeten zeggen om het standpunt aan te geven, hetwelk ik in deze belangrijke aangelegenheid meen te moeten innemen.

De heer **Hovy**: Mijnheer de Voorzitter! Alhoewel gaarne hulde willende brengen aan de goede bedoeling van het drietal geachte leden der Tweede Kamer, door wier middel ons dit wetsvoorstel wordt aangeboden, zou ik toch aan de waarheid te kort doen, wanneer ik zeide, dat ik mij heb kunnen verheugen in de indiening daarvan.

Toen verleden jaar de Militiewet behandeld werd, heeft niemand er blijkbaar aan gedacht dat een uitzonderingsbepaling zou gemaakt moeten worden ten opzichte van de herhalingsoefeningen met betrekking tot de lichtingen van 1895—96. Nu kan het zijn dat, had men daaraan toen wel gedacht, een dergelijke uitzonderingsbepaling zou zijn opgenomen; maar het kon ook zijn — en ik ben geneigd dit als meer waarschijnlijk te beschouwen — dat dat denkbeeld bij niemand is opgekomen, omdat niemand heeft kunnen vermoeden dat het als zulk een zware last zou zijn aangemerkt nog een korten tijd onder de wapenen te moeten verschijnen om zich zelf in weerbaarheid te oefenen, ten einde in tijden van oorlog het vaderland beter te kunnen helpen verdedigen. Zeer jammer is het, dat de ondervinding geleerd heeft, dat dit een illusie is geweest. En toch kan ik niet aannemen dat het grootste deel der miliciens dezer beide lichtingen zoo ernstig bezwaar heeft gemaakt. Dat zou eerst kunnen blijken bij een stemopneming, en, zoover mij bekend is, heeft deze niet plaats gehad. Het zou mij integendeel niet verwonderen, wanneer het grootste deel dezer militieplichtigen niet zooveel bezwaar daartegen had, te meer nu een gunstige bepaling was gemaakt dat zij een geldelijke tegemoetkoming zouden ontvangen. Maar het gaat wel meer zoo, dat, wanneer in een talrijke vergadering door een klein getal der aanwezigen luid wordt geapplandiseerd of wel gefloten, het den schijn geeft alsof dit de opinie der meerderheid zou weergeven, wat zeer dikwijls volstrekt niet het geval blijkt bij nadere stemopneming.

Hoofdzakelijk in de dagbladen werd het voorgesteld alsof een

groot onrecht stond te geschieden, een zeer zware last zou worden opgelegd. Een 18-tal dagen van huis te moeten gaan; vrouw en kind te moeten verlaten (voor het geval men die had) en weer het militair pak aantrekken werd m. i. met wat al te donkere kleuren afgeschilderd. En toch zal men zich voor het vervolg daaraan wel moeten gewennen.

Dat zij die van geen vaderland willen weten, aldus redeneeren, is begrijpelijk. Maar gelukkig is dat aantal nog bij ons in de minderheid. Gelukkig leeft het nationaliteitsgevoel nog in de harten van de zonen van ons volk.

Gelukkig heeft men de borsten nog kunnen zien zwellen bij het vernemen der heldendaden van onze stamverwanten in Zuid-Afrika, die alles over hadden voor de verdediging der erven, hun van God geschenken. Gelukkig ben ik niet pessimistisch genoeg om de beweging die hier te lande in de laatste jaren is ontstaan, ten gunste eener verbetering der weerbaarheid, aan te zien voor zinsbegoocheling.

Zou dan thans, nu voor het eerst gevraagd wordt: Toont nu in daden dat gij zulks werkelijk begeert, breng daarvoor nu eens een offer, geen ander antwoord te beluisteren zijn dan een hevig protest, een ach en wee roepen dat men er angstig van wordt, een schreeuwen alsof men een groote marteling moet ondergaan? Ik kan dit nog niet aannemen. Mijnheer de Voorzitter, althans van de meerderheid.

Nu wil mij voorkomen, dat men in ons Parlement in plaats van mee in te stemmen in het klaaglied, beter had gedaan door het ideale standpunt hooger te houden.

Na de toezegging van den Minister van Oorlog, die wij lezen op bladz. 1147 der *Handelingen der Tweede Kamer*, dat de lasten zoo weinig drukkend zouden worden gemaakt als eenigszins mogelijk was, had men m. i. liever niet langer moeten spreken van een zwaren druk of onbillijkheid, die begaan zou worden, doch liever er zich bij neer moeten leggen, in het belang van het vaderland, met een gevoel van dankbaarheid dat wij nog een vaderland hebben, en met de oprechte begeerte dit ook, zoo noodig, te willen verdedigen tegen eventuele aanvallen van den vijand.

De indiening dezer wetsvoordracht betreurt ik, omdat hij ons volk versterkt in de opvatting, dat de militieplicht een zware last is, die ons op de schouders wordt gelegd. Bovendien ben ik de meening toegedaan, dat zij onnoodig was, en dat, wanneer de oproeping eenmaal een feit ware geworden, wel vanzelf zou gebleken zijn dat de zaak te bezwarend is voorgesteld, en de stemming der militieplichtigen die in de termen vallen, erg zou zijn meegevallen. Ik heb goede hoop dat men dan zou ondervonden hebben dat er onder hen nog een groot aantal flinke mannen waren, die het van hen gevraagde offer gaarne brengen wilden ter wille van hun geliefd vaderland.

Nu evenwel deze Kamer voor het geval wordt gesteld, dat de overgrote meerderheid der zusterkamer, die uiteraard door haar samenstelling meer het volk vertegenwoordigt in al zijn rangen en standen, haar komt verzoeken om haar te steunen in de bede, die zij namens het volk van Nederland aan onze geëerbiedigde Koningin wenscht te richten, de beide lichtingen waarvan in dit ontwerp sprake is, alsnog te willen ontslaan van haar verplichting nogmaals op te komen om de herhalings-oefeningen mee te maken, wensch ik daartegen niet te reageeren, tenware Zijn Excellentie de Minister thans reeds mocht verklaren de verheffing tot wet niet te kunnen aanvaarden. In elk geval hoop ik, dat de aanneming van dit wetsontwerp ook door de Eerste Kamer geen andere betekenis moge hebben dan zulk een bede, maar ook, dat wanneer het mocht blijken (wat door mij niet kan beoordeeld worden) dat het belang van het vaderland onze Koningin mocht doen aarzelen dit ontwerp met haar handteekening te bekrachtigen, of de Minister van Oorlog geen vrijheid mocht vinden, der Koningin in dien geest te adviseeren, het verzoek zal beschouwd worden als niet te zijn geschied, en de uitkomst dan ook moge toonen dat de oprechte genegenheid, die ons volk toedraagt aan onze beminde Vorstin en evenzoo de ongeveinsde liefde voor het vaderland, een genoegzaam tegenwicht mogen blijken om het te brengen offer zijn zwaarte te ontnemen en het alzoo zich gaarne te willen laten getroosten.

De heer van den Biesen: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord om het licht meer te laten vallen op deze zaak. In ver-

schillende couranten wordt deze Minister van Oorlog voorgesteld als iemand, die maar doordreef om de lichtingen op te roepen en de menschen onnoodig moeite aan te doen, en het alleen te danken is aan het initiatief der drie heeren, dat dit niet zou geschieden.

Dit is geheel bezijden de waarheid.

De Minister heeft slechts gedaan wat hij doen moet; hij kon niet anders handelen; de Staten-Generaal hadden de gelden voor het oproepen van die lichtingen gevoteerd, daar de wet die oefeningen wilde. Al dergelijke praatjes zijn dus bezijden de waarheid.

Het is een feit — en daarvoor moet men den Minister dank weten —, dat hij de wet heeft gehandhaafd.

Wat het voorstel zelf betreft, dit is voor een leek moeilijk te beoordeelen. Ik ben het geheel met den heer Godin de Beaufort eens, dat het eenigszins toegeven is aan zeker drijven, dat allermint mijn sympathie heeft.

Dit is in deze mijn grootste bezwaar, want of die manschappen 14 dagen langer of korter dienen zal tot 's lands belang m. i. zoo heel veel niet afdoen; maar als men aan dergelijke zaken begint te tornen, waar zal dan het einde zijn? De nieuwe militiewetten bevatten verschillende hardheden, die niemand denkt te herstellen, veel harder nog als deze; bijv.: een huisvader heeft om een of meer zijner zonen vrij te maken een remplaçant genomen, maar nu moeten zij toch dienen; hij had een nummervervisselaar kunnen nemen en alzoo minder behoeven uit te geven. Van drie of vijf zonen moet thans de grootste, vroeger slechts de kleinste helft dienen.

Wil men daarenboven een goede landweer, die dus beter moet zijn dan de tegenwoordige schutterij, laat die dan repetitiën houden en exercereen; laat die dan herhalingsoefeningen maken. Het is dus niet hoofdzakelijk om die 10 of 14 dagen meer of minder dienst, dat ik tegen dit voorstel opkom, maar omdat ik, als men zoo begint, het einde niet kan overzien.

Het eenige maar kleine bezwaar dat eerst in deze Kamer werd geopperd, is juist dat de manschappen eerst in het achtste jaar zullen geoefend worden.

Dat hebben de meesten niet voorzien; velen hebben hun plunje misschien verkocht of verpand en dat kan ongelegenheid geven. Maar dat zijn zaken van minder belang.

Als de Minister nu verklaarde dat het tegen het landsbelang is om het wetsontwerp aan te nemen, zou ik er geen oogenblik aan twijfelen om tegen te stemmen.

Ik weet niet of Zijn Excellentie op zulk een vraag zal antwoorden en of hij niet zal zeggen, zooals hij in de Tweede Kamer deed: laat deze Kamer eerst de zaak uitmaken, dan zal ik zien wat mij te doen staat.

Als leek zal ik dus maar den veiligsten weg volgen en tegen het wetsontwerp stemmen.

Ik zal in ieder geval den Minister dankbaar zijn, als Zijn Excellentie de Kroon adviseert het wetsontwerp niet te bekrachtigen.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Het is voor mij een voorrecht weder te mogen optreden om in dit Hooge College dit wetsontwerp te verdedigen; doch ik voeg er dadelijk bij, dat er wel andere onderwerpen zijn, die ik met meer animo zou wenschen te verdedigen dan juist dit, want ik gevoel zeer goed, dat er tegen dit wetsontwerp groote bezwaren kunnen aangevoerd worden.

Maar toch meen ik, dat de Kamer het in het belang van het land en van zekere billijkheid behoort aan te nemen.

Ik wil beginnen met mijn instemming te betuigen met een paar opmerkingen van het Voorloopig Verslag, juist omdat ik duidelijk wensch te doen uitkomen, dat ik mij niet vereenig met eenige motieven die, niet door de voorstellers van het wetsontwerp, maar door anderen, tot verdediging van dit voorstel zijn aangevoerd geworden, — motieven die ik juist wensch te ecarteeren, omdat die zouden kunnen aangevoerd worden voor het niet-oproepen van latere lichtingen, waarmede noch de voorstellers, noch waarschijnlijk de groote meerderheid in de Kamer, waarvan ik deel uitmaak, zich zouden kunnen vereenigen.

Ik ben het volkomen eens met de woorden van het Eindverslag: „een maatregel, die in het belang des lands noodig geoordeeld en bij de wet bevolen is, moet niet, omdat individuen

193. Voorstel van wet tot aanvulling van de Militiewet 1901.

er last van ondervinden, worden ter zijde gesteld. Het algemeen belang moet ook hier gelden als het hoogste."

Ik ben het daarentegen niet eens met het motief dat iets verder tot verdediging van het ontwerp wordt aangevoerd:

"Er lag inderdaad iets hard in om hen, die bij hunne indiensttreding onmogelijk er op hadden kunnen rekenen in hun laatste dienstjaar nog voor oefening in de gelederen te moeten komen, nu nog op te roepen."

Er staat in het Eindverslag: „De wet vorderde die oproeping; dit was men met den Minister eens. Zij toch zegt niet, dat langere eerste oefeningstijd de herhalingsoefeningen verkort, evenmin als dat een kortere oefeningstijd de herhalingsoefeningen verlengt."

Ook met deze opmerking ben ik het volkomen eens. Eveneens staat zeer juist in het Eindverslag „datzelfde argument, dat de opgeroepen lichten van 1895 en 1896 reeds langeren oefeningstijd achter den rug hebben dan thans krachtens de gewijzigde wet gevorderd wordt, zal kunnen aangevoerd worden ten opzichte van alle lichten vóór Juni 1901. De sociale bezwaren zijn te zijner tijd voor allen even groot."

Dat alles is volkomen juist, maar daarom zijn deze motieven dan ook door de voorstellers van dit ontwerp niet te berde gebracht. Het eenige motief waarvan de voorstellers zijn uitgegaan was dit, dat zij van oordeel waren, dat er een soort afspraak geweest is — het woord afspraak is misschien wat sterk — met den Minister Seyffardt, toen die indertijd de verlengingswet voorstelde.

De heer Godin de Beaufort heeft zooeven in het midden gebracht, dat hij niets gevonden had waaruit dit zou kunnen worden afgeleid, maar ik veroorloof mij toch opmerkzaam te maken op wat er in de Memorie van Toelichting van genoemd wetsontwerp staat. Ik erken, dat dit punt bij de beraadslaging over de wet niet ter sprake is gebracht, maar de Memorie van Toelichting is juist een stuk, dat, naar mijn meening, het meest een wet beheerscht. Daarin nu wordt gesproken „van een zoodanige verlenging van den dienstdienst der militie, als waardoor op de dienstplichtigen geen noemenswaardige meerdere druk wordt gelegd." En „aldus geregeld" (namelijk door de miliciens geen deel te doen nemen aan de herhalingsoefeningen) „wordt de druk op de ingelijfden gelegd van weinig beteekenis, vooral wanneer op de omstandigheid gelet wordt, dat voor de ingelijfden bij de militie te land thans feitelijk een zevenjarige dienst bestaat."

Op deze woorden hebben wij gemeend ons te kunnen beroepen. Ik was toen die wet behandeld werd geen lid der Kamer, maar wij hebben na dien tijd dikwijls verlengingswetten behandeld en die zijn altijd aangenomen zonder er zich warm over te maken, en meestal zonder eenige discussie, omdat, gelijk het in de Kamer, waar voortdurend over allerlei wetten beraadslaagd wordt, vaak geschiedt, men steeds stilzwijgend aannam, en dit ook van elkander wist, dat het hier alleen de quaestie gold om, wanneer de landweer werd ingevoerd, terstond eenige lichten bij de landweer te kunnen inlijven. Ik erken dat ik dit niet kan bewijzen uit de stukken, maar ik wil mij toch beroepen op een ander getuigenis, dat in dit verband wel eenige beteekenis heeft, nl. dat van een van de beide bestrijders van dit voorstel, den heer de Waal Malefijt, die wel zijn uiterste best gedaan heeft om dit wetsontwerp omver te praten, maar toch gezegd heeft: „ieder, die zich in herinnering brengt de politieke omstandigheden waarin wij ons toentertijd bevonden, zal het mij toegeven dat die bepaling in de wet toen niet kon worden gemist — de geachte afgevaardigde doelde op de bepaling, die ik zooeven noemde — wilde men de aanneming daarvan niet onmogelijk maken."

Ik erken, dat de heer de Waal Malefijt evenmin als ik lid van de Kamer was op het oogenblik dat de wet-Seyffardt werd aangenomen, maar wij hebben na dien tijd meerdere herhalingen gehad van hetzelfde voorstel, en ieder lid van de Kamer, die over die voorstellen sprak, heeft het nooit anders gedaan dan in de gedachten die ik zooeven uitsprak.

Er is dan ook niemand geweest in de Tweede Kamer die mij dat heeft betwist. De heer Godin de Beaufort heeft natuurlijk het recht dat hier te doen, maar ik weet zeer goed, dat dit bij ons, althans bij de meesten, altijd een vanzelf sprekende zaak is geweest, en ik mag wel zeggen, dat de juistheid hiervan

ook eenigermate door de uitkomst is bevestigd, want toen dit voorstel gedaan was, heeft de Tweede Kamer de juistheid van het argument stilzwijgend erkend. Herhaalde malen heb ik duidelijk op den voorgrond gesteld, dat dit voorstel eenigermate was, hetgeen wij aan ons zelf verschuldigd waren te doen in verband met onze antecedenten, en indien daarvan nu niets aan was, zouden, dunkt mij, andere leden der Kamer wel niet hebben nagelaten dit op te merken.

Nu geef ik volkomen toe, dat dit argument voor de Eerste Kamer niet behoeft te gelden.

Daar zal de zaak waarschijnlijk niet behandeld zijn, zooals wij dat in de Tweede Kamer gedaan hebben; maar voor ons is het het eenige argument geweest, en ik heb met opzet alle andere overwegingen niet alleen niet op den voorgrond gesteld, maar zelfs bestreden, opdat zoo duidelijk mogelijk zou zijn, wat het eigenlijke motief was.

Ik wil dan ook den heer van den Biesen, waar hij vroeg: waar is het einde? dadelijk antwoorden, dat dit voorstel nooit kan gebezigd worden als een antecedent voor volgende lichten, omdat er geen volgende lichting is, waarop het motief kan toegepast worden, waaraan dit voorstel zijn oorsprong ontleent.

Maar er is naar mijn meening ook nog een politiek motief, dat gelden mag en dat ik in deze Kamer eenigszins meer wil accentueeren dan in de andere Kamer, waar ik het met opzet niet heb behandeld.

Wat was hier het geval?

Er was niet alleen een agitatie gekomen — ik behoor niet tot degenen die zich over agitatie erg benauwd maken, want agitatie zullen er altijd blijven onder de leiding van sommige menschen, die eenvoudig van alles agitatiemiddelen maken, en als men een oorzaak wegneemt, er een andere in de plaats zoeken, zoodat het een onbegonnen werk is te trachten hen te bevredigen; de vrees voor die agitatie heeft dus allermint op mij gewerkt — maar er was ook iets anders, waarop gelet moest worden.

Wij moeten ons voorstellen, dat de lichten in Augustus bijeen zijn gekomen. Dan worden menschen bijeengebracht, die niet allen al te veel doorzicht hebben. Nu werd de wettigheid van deze oproeping betwist. Ik zelf heb dat niet gedaan. Ik heb, vooral na een nader onderzoek der zaak, gemeend die meening als onjuist te moeten bestrijden. Maar het valt niet te ontkennen, dat in tal van bladen de wettigheid van de oproeping dezer lichten is betwist, en dat zelfs juristen van naam, menschen dus die gewoon zijn de wetten uit te leggen, die wettigheid bestreden hebben. Wat zou nu geschied zijn?

De in de andere Kamer voorgestelde motiën zouden zijn verworpen, althans de eene, waarbij de onwettigheid werd uitgesproken, maar dan zou een politieke motie over de quaestie uitspraak hebben gedaan en zou de politiek in het leger zijn gebracht; dan zou men gezegd hebben: de heer de Waal Malefijt heeft gestemd, hebben dat natuurlijk gedaan om hun Christelijken Minister te redden uit de moeilijkheid, en dan zouden degenen die steeds bezig zijn, en daarvoor openlijk uitkomen, om de militairen op te zetten tegen de bestaande orde van dingen, een schoone gelegenheid hebben gehad om te zeggen: ziet nu eens wat die menschen doen die meenen over ons te mogen regeren. Om hun Minister te redden laten zij ons hier onwettig oefeningen houden. Zou dit niet velen geleid hebben tot verbittering, en was dat nu de opkomst van deze twee lichten waard? Moet men niet rekenen ook met de omstandigheden?

Ik neem aan met den heer Hovy, dat er onder deze miliciens tal van beste jongens zijn, of liever mannen, want er zijn er velen onder die reeds getrouwd zijn. Maar ze zijn niet allen zooals de heer Hovy ze afschilderde, het zijn niet allen menschen van hetzelfde doorzicht als hij. Bladen van alle richtingen gingen twijfelen aan de wettigheid van de oproeping, en wanneer men daarbij bedenkt dat ook in de Tweede Kamer van onze beste juristen zich hebben geschaard aan de zijde van den voorsteller der motie-ter Laan, dan geloof ik, dat er wel eenige reden was om een beslissing uit te lokken die nu voor goed alle quaestieën zal afsnijden. Ik neem aan, dat bij aanneming van dit voorstel de eerste twee jaren de landweer niet zoo sterk zal zijn, als wanneer de beide lichten nog een 14tal dagen onder de wapenen waren geweest, maar daartegenover staat, dat men nu voor goed weet

dat al de volgende lichtingen wel degelijk onder de Militiewet vallen. Het werd toch betwijfeld, zelfs door bekwaame juristen, of nog wel een enkele lichting zou mogen worden opgeroepen, behalve die van na 1902. Uit dit oogpunt is er wel degelijk iets voor te zeggen om dit ontwerp aan te nemen.

Wanneer men nu zegt te vreezen dat er later verzet zal komen, dan geloof ik dit ook wel; zoo tegen den tijd der verkiezingen gebeuren er altijd rare dingen; daaraan is niets te doen; maar juist daarom is het goed dat men zich rekenschap geeft van de motieven waarom men dit voorstel aanneemt.

Neemt deze Kamer het voorstel aan op andere motieven dan die van de voorstellers, dan zou ik in de aanneming meer bezwaar zien. Het is hier de reden van billijkheid dat twee lichtingen, die anders vóór de invoering der Militiewet 1901 geheel vrij zouden zijn geweest van dienst, nu ook worden uitgezonderd van verdere dienst, zooals bedoeld werd bij de wet, die haar in dienst wilde houden tot aan de invoering der Landweermet. Maar alle volgende lichtingen die niet in dienst bleven krachtens die verlengingswet, maar krachtens de oude wet, volgens welke zij 5 jaren moeten dienen, in verband met de Militiewet 1901, moeten 8 jaren dienen overeenkomstig laatstgenoemde wet, om dan onder de landweer te vallen.

Geenszins zie ik het landsbelang voorbij, maar de heer Godin de Beaufort heeft reeds zeer juist opgemerkt, dat een leek dat landsbelang niet zoo precies kan afmeten. Daarom hebben de voorstellers ook expresselijk de quaestie van het landsbelang ter zijde gelaten.

Zij begripen wel, dat, wanneer dat tegen het landsbelang was, de Minister van Oorlog dadelijk zou zeggen, dat hij in geen geval kon medewerken tot het tot stand komen van het voorstel. Zoo is hij ook opgetreden toen er sprake van was om ook de lichting 1897 vrij te stellen.

Ten opzichte van dit voorstel is hij echter op de ruime vlakte gebleven.

Ik herhaal wat wij in de Tweede Kamer hebben gezegd: wanneer de Minister van Oorlog meent dat dit ontwerp is tegen 's lands belang, dan zullen wij hem niet euvel duiden, zoo hij het der Kroon niet ter bekrachtiging aanbiedt. Maar al werd het voorstel niet goedgekeurd, dan zal toch, wanneer dit ontwerp door beide Kamers wordt aangenomen, een sterkere grondslag zijn verkregen voor de oproeping van alle volgende lichtingen.

Ik wil zeer gaarne erkennen, dat het argument door den heer Godin de Beaufort aangevoerd door mij niet is gebezigd, n.l. dat het de bedoeling is geweest van Minister Kool om de laatste herhalingsoefeningen in het 7de jaar te doen geschieden. Indien dit inderdaad mijn bedoeling is geweest, dan zou daaruit nog te meer blijken, hoe men in 1901 niet meer het oog had op de beide lichtingen hier bedoeld.

Het spijt mij dus te meer dat ik niet de gelegenheid gehad heb dit voor te stellen met den heer Godin de Beaufort; dan zou ik hier in het geheel geen tegenstand ontmoet hebben.

Intusschen meen ik, dat deze Minister er eenigszins anders over denkt en van oordeel is, dat het beter is de lichtingen juist in het 8ste jaar te doen opkomen, zoodat dit argument, mij door den heer de Beaufort aan de hand gedaan, mij door den Minister van Oorlog zelf uit de hand geslagen zou worden. Wanneer echter het argument goed is, dan maak ik er dankbaar gebruik van.

Ik geloof hiermede de verschillende bezwaren die aangevoerd zijn, beantwoord te hebben. Ik meen, dat de heer Godin de Beaufort zich vergist wanneer hij meent dat dit voorstel aanmoedigend is voor die heeren die het noodig gevonden hebben over deze zaak veel beweging in den lande te maken. Het tegendeel is het geval. Die heeren maken niet zoo zeer agitatie om de toestanden te verbeteren, als wel om agitatie te maken, zoodat ik dan ook van die zijde niet veel dankbaarheid ondervonden heb met dit voorstel. Het is hun niet aangenaam, als een oorzaak voor agitatie wordt weggenomen.

Nu hebben zij gezegd dat, al wordt dit voorstel aangenomen, zij toch later weer de agitatie zullen voortzetten, waaraan ik ook niet twijfel. Maar als het volk meer gezond verstand bezit dan die agitators, zal het zelf wel inzien, wie zijn beste vrienden zijn. Die agitators toch laten de zaak zooals zij is; de anderen voelen ook voor het volk, maar verrichten tevens datgene,

wat ten bate kan komen voor dat volk. Zij doen de roodige voorstellen om de kwalen, zoo mogelijk, te genezen. Zij hebben dat reeds meermalen getoond, doch met agitatie hebben zij niet veel op. Den agitatie-makers zullen zij teemoet kunnen voeren: waarom hebt gij dan niet zelf gedaan wat die heeren gedaan hebben? waarom diendet gij geen voorstellen in, of hebt gij niet gewaakt toen de Militiewet 1901 aanhangig was? Is het niet omdat gij u uitsluitend toelegt op het doen ontstaan van ontevredenheid, door de menschen te wijzen op hun kwalen, zonder de geneesmiddelen te bedenken om die kwalen te verbeteren?

Ik hoop, dat de Eerste Kamer een der geneesheeren zal blijken te zijn, die de kwaal, welke op dit punt bestaat, willen wegnemen.

De heer **Bergansius**, *Minister van Oorlog*: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb enkel het woord gevraagd om te verklaren, dat ik desverreicht bereid zou zijn geweest, inlichtingen van technischen aard te geven, indien die waren gevraagd. Nu dit niet het geval is geweest, wensch ik mij thans, gelijk in de andere Kamer, te onthouden van elk advies. Ik heb dat in de Tweede Kamer gedaan uit deferentie voor deze Kamer, en natuurlijk ook met het oog op het overleg dat met mijn ambtgenooten zal plaats hebben, nadat de Raad van State zal zijn gehoord.

Ik vertrouw, Mijnheer de Voorzitter, dat de Kamer zal willen begrijpen, dat ik op dit oogenblik hetzelfde standpunt moet innemen, en dus geen aanleiding kan vinden aan dit debat deel te nemen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het *wetsontwerp* wordt, in stemming gebracht, met 30 tegen 5 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren 's Jacob, Nebbens Sterling, van Boneval Faure, van Welderen Rengers, van Velzen, van Asch van Wijck, van Lier, Coenen, Geertsema, Dijkmeester, Pijnacker Hordijk, van Zinnicq Bergmann, Alberda van Ekenstein, Gleichman, van Alphen, Nijsingh, Laan, Hovy, Fennema, Breebaart, van der Does de Willebois, Bosch van Drakestein, de Jong, van Basten Batenburg, Vlieland Hein, van Nierop, van Sasse van Ysselt, Bevers, Bultman en Michiels van Kessenich.

Tegen hebben gestemd de heeren Reekers, Godin de Beaufort, Kist, van den Biesen en de Voorzitter.

Afwezig waren bij deze stemming de heeren Cremers, Prinzen, Merkelbach, Regout en van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen.

III. WIJZIGING VAN ARTIKEL 223 DER FAILLISEMENTS-WET. (160)

IV. VERHOOGING VAN HET VIDE HOOFDSTUK DER STAATSBEGROTING VOOR HET DIENSTJAAR 1902. (175)

V. BEKRACHTIGING EENER PROVINCIALE HEFFING IN GRONINGEN. (167)

VI. BEKRACHTIGING EENER PROVINCIALE HEFFING IN GRONINGEN. (167)

Deze *wetsontwerpen* worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

VII. BEKRACHTIGING EENER PROVINCIALE HEFFING IN OVERIJSEL. (172)

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Kuyper**, *Minister van Binnenlandsche Zaken*: Mijnheer de Voorzitter! Er is in het Eindverslag in de eerste plaats opgemerkt, dat dit wetsontwerp te laat de Staten-Generaal bereikt had, zoodat het daardoor niet mogelijk geweest is om vóór 1 Mei 1902 de wet in het *Staatsblad* te brengen, iets waaruit een ongereede toestand geboren is, die nog voortduurt. Ik veroorloof mij daaromtrent op te merken, dat dit wetsontwerp

21ste VERGADERING. — 5 JUNI 1902

193. Voorstel van wet tot aanvulling van de Militiewet 1901.

mijn Departement verlaten heeft den 24sten Januari en dat het, enkel ten gevolge van allerlei omstandigheden, die van mijn wil geheel onafhankelijk waren, zulk een langen loop heeft gehad, dat het nu pas bij de Eerste Kamer is aangekomen.

In de tweede plaats wordt gevraagd of hieruit geen moeilijkheden kunnen voorkomen. Ik geloof metterdaad, Mijnheer de Voorzitter, dat er moeilijkheden uit zouden kunnen voortvloeien, wanneer ik er mij hier te breed over uitliet. Natuurlijk ben ik bereid op de zaak in te gaan, zoo men het vergt, maar ik waarschuw vooruit, dat men hierdoor juist de moeilijkheden in het leven zou roepen, en ik kan niet gelooven dat dit de bedoeling zou zijn van hen die de vraag gedaan hebben. Ik geloof dus wel te doen er liever niet verder over te spreken.

Eindelijk is in de derde plaats gevraagd of de wetgever na de afschaffing der Rijkstollen, zich niet voor elk geval dat door een provincie bekrachtiging eener tolheffing wordt aangevraagd de vraag heeft te stellen of die tolheffing wel mag worden bestendigd.

Die vraag als zoodanig beantwoord ik gaarne toestemmend. In die richting moet gestuurd. Edoch, naar mijn oordeel bestond er allernijst aanleiding om op dit oogenblik bij de provincie Overijssel nader aan te dringen. Immers van de zijde van Overijssel was medegedeeld, dat bij de Staten een voorstel aanhangig was om tot afschaffing van alle tolln te geraken. Zelfs wenschte men in overleg te treden met de gemeenten enz. om ook de gemeente- en andere tolln in de afschaffing op te nemen tegen overneming van het onderhoud door de provincie.

Voor de Regeering was er ook uit een ander oogpunt minder aanleiding om ten deze nu reeds drang uit te oefenen. Bij haar toch is een ontwerp in studie om uitvoering te geven aan art. 136 van de Grondwet. Dan zal de zaak dus principieel kunnen ter sprake komen, en daarom meende ik het thans minder gewenscht te zijn, incidenteel de provincie Overijssel hierin te bemoeilijken.

Ook de laatste opmerking, of ten deze de Rijkswetgever wel zou kunnen optreden zonder te kort te doen aan de autonomie der provinciën, meen ik ook daarom op het oogenblik met stilzwijgen te moeten voorbijgaan.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Wij zijn aan het einde der werkzaamheden gekomen en ik heb thans de eer u mede te deelen, dat het mijn voornemen is de Kamer weder bijeen te roepen op 16 Juni e. k. des avonds te half 9, met de bedoeling alsdan Dinsdag daaraanvolgende met sectie-werk aan te vangen. Er zal dan vermoedelijk gelegenheid bestaan tot het onderzoeken van het ontwerp-Kabelwet, het wetsontwerp betreffende de stoomvaartverbinding met Japan enz. en van hetgeen verder ter behandeling gereed mocht zijn.

Mijn voornemen zou dan verder zijn een paar weken later, dus omstreeks 30 Juni, de Kamer weer bijeen te roepen, ten

einde aanvang Juli vóór den aanvang van het reces in openbare zitting alles af te handelen wat ter afdoening gereed is.

Wanneer ik deze mededeelingen doe, spreekt het vanzelf, dat ik niet anders kan zeggen dan dat dit voorloopig mijn voornemens zijn, en niet kan verklaren dat daarvan niet zal moeten worden afgeweken. Er is bijna geen moeilijker taak voor den Voorzitter der Eerste Kamer dan het tijdstip der bijeenroeping vast te stellen, omdat elk oogenblik zich omstandigheden kunnen voordoen, die verandering noodzakelijk maken.

De vergadering wordt gesloten.

VERBETERINGEN.

In de redevoering van den heer van Velzen, bladz. 270, kol. 2, reg. 24 v. b, moet achter „tot dusver” volgen: gevolgd;

aldaar, reg. 34 v. o., moet achter „Rijksbijdrage” volgen: verhoogt.

Daar de kopij van de rede van den heer Welt, gehouden 4 Juni jl., niet door hem werd gecorrigeerd, wordt het laatste gedeelte hier gecorrigeerd opgenomen. In plaats van hetgeen voorkomt op bladz. 273, kolom 1, van regel 22 v. o. tot het einde der redevoering leze men:

Men moet niet vergeten dat het depot te Bergen op Zoom een militaire inrichting is en diensgevolge de eischen voor 't artilleriepaard mede in aanmerking komen.

Een goed artilleriepaard is tevens een goed landbouwpaard, al moge het wat kleiner zijn. De vorm van die paarden is echter wetenschappelijk zoo goed als de landbouw slechts wenschen kan.

Op het oogenblik is het met de paardenfokkerij wel niet rooskleurig gesteld en is er hoofdzakelijk slechts aftrek van eerste klasse luxepaarden, doch dit kan veranderen en behoeft niet te leiden tot mindere bemoeiing van Staatswege.

Bergen op Zoom is de plaats waar wetenschap en practijk te zamen gaan, waar een ieder kan leeren hoe de voeding, de stalling en de verpleging van paarden moet plaats vinden. Ik zelf heb mijn geheele leven met paarden omgegaan en toch heb ik te Bergen op Zoom nog wel iets geleerd en zoo kunnen anderen misschien ook nog wel leeren.

In de tweede plaats kan ieder deskundige de verschillende slagen van paarden in Nederland met elkander vergelijken, een vergelijking die inderdaad een leerschool is en blijft.

In de derde plaats ontwaart menig bezoeker van het depot, dat de dieren beter gebouwd zijn dan het paard van de streek zijner inwoning. Dit leidt allicht tot aankoop en dus tot verbetering van het ras in zijn omgeving. Als een der voorbeelden hiervan refereer ik mij aan 't geen de heer van Lier zoo pas heeft medegedeeld, en in de vierde plaats wordt door de commissie van aankoop menig goed fokdier aan de castratie onttrokken.

